

MËSIMDHËNIA E HISTORISË MODERNE TË EUROPËS JUGLINDORE
Materiale Mësimore Plotësuese

Perandoria Osmane

Mësimdhënia e Historisë Moderne të Europës Juglindore. Materiale mësimore plotësuese. Redaktor për botimin në gjuhën shqipe: Helian Demiri

Titulli në origjinal: Teaching Modern Southeast European History, Alternative Educational Materials, The Ottoman Empire (*Mësimdhënia e Historisë Moderne të Europës Juglindore, Materiale mësimore plotësuese, Perandoria Osmane*), Selanik, 2009

Përkthyen nga anglishtja: Danjela Shkalla, Lumnis Çela, Sonila Danaj, Ymer Leksi

Redaktor gjuhësor: Prof. Dr. Tomor Plangarica

Recensentë për botimin në gjuhën shqipe: Prof. Dr. Xhevat Lloshi, Prof. Dr. Remzi Përnaska

Faqesja dhe botimi: Shtypshkronja „Obod” ad Cetinje

Numri i kopjeve: 700

Ky botim është financuar nga Bashkimi Europian

The European Union's Instrument for Pre-accession Assistance (IPA)

“The contents of this publication are the sole responsibility of the author and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.”

Përmbajtja e këtyre librave është përgjegjësi vetëm e autorëve dhe nuk mund të thuhet se paraqet pikëpamjet e Bashkimit Europian

Raportues i CDRSEE-së në bordin drejtues të *Projekti i Historisë së Përbashkët*: Costa Carras

Drejtor ekzekutiv: Nenad Šebek

Drejtor i programeve: Corinna Noack-Aetopoulos

Koordinatorë të projektit: Antonis Hadjiyannakis, Zvezdana Kovač, Jenny Demetriou & Susan Nadeau Bustamante

Sponsorë për botimin në gjuhën shqipe:

THE PUBLICATIONS AND TEACHER TRAINING ACTIVITIES OF THE JOINT HISTORY PROJECT HAVE BEEN MADE POSSIBLE THROUGH THE KIND FINANCIAL BACKING OF THE FOLLOWING:

Copyright: Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe (CDRSEE)

Krispou 9, Ano Poli, 54634 Thessaloniki, Greece

Tel.: +30 2310 960820-1; Fax: +30 2310 960822

e-mail: info@cdrsee.org, web: www.cdrsee.org

ISBN 978-99956-726-8-3

MËSIMDHËNIA E HISTORISË MODERNE TË EUROPËS JUGLINDORE
M a t e r i a l e M ë s i m o r e P l o t ë s u e s e

LIBRI I PUNËS 1

Perandoria Osmane

Redaktorë: HALIL BERKTAJ dhe BOGDAN MURGESKU
Redaktore e përgjithshme e serise: KRISTINA KOULOURI
Redaktor për botimin në gjuhën shqipe: HELIAN DEMIRI

Botimi i dytë

Cetinë 2012

FALËNDERIME

Bordi drejtues i Qendrës për Demokraci dhe Pajtim në Europën Juglindore (CDRSEE) dëshiron t'u shprehë mirënjohje të thellë të gjithë studiuesve dhe kontribuesve të tjerë të cilët, me punën e tyre serioze, bënë të mundur përfundimin e katër *Librave të punës të Historisë*, që tashmë po botohen për të dytën herë në gjuhën shqipe dhe janë botur gjithashtu në jo më pak se shtatë gjuhë të ndryshme të rajonit. Është për tu theksuar se në vitin 2009 librat u përkthyen edhe në një gjuhë tjetër, në atë japoneze.

Një kontribut të shkëlqyer ka dhënë prof. Kristina Koulouri (koordinatore e përgjithshme dhe redaktore e serisë), pa punën serioze dhe profesionalizmin, aftësinë drejtuese dhe përkushtimin vetjak të së cilës do të ishte e pamundur të përfundonte ky projekt. Përpjekjet e palodhura dhe përkushtimi i gjashtë redaktorëve të katër *Librave të punës*, prof. Halil Berktajit dhe prof. Bogdan Murgeskut (*Perandoria Osmane*), dr. Mirela Luminita Murgeskut (*Kombet dhe shtetet në Europën Juglindore*), prof. Valeri Kolevit dhe prof. Koulourit (*Luftërat Ballkanike*), dhe Z. Kreshmir Erdeljasit (*Lufta e Dytë Botërore*), të cilët, pavarësisht nga pengesat e shumta që kanë hasur gjatë këtyre dy viteve e gjysmë, bënë të mundur botimin e librave që ju sot keni në dorë. Bordi drejtues u është tepër mirënjohës këtyre studiuesve, për bashkëpunimin e ngrohtë dhe përpjekjet e tyre të vazhdueshme.

Gjithashtu do të donim të falënderonim edhe të gjithë studiuesit që kontribuan për hulumtimin, shqyrtimin dhe grumbullimin e materialeve të përfshira në këta libra – katërbëdhjetë studiues, nga njëmbëdhjetë shtete të Europës Juglindore. Ne i falënderojmë ata shumë për zëmërisht për orët që kanë kaluar në arkivat kombëtarë të vendeve të tyre, bibliotekat dhe koleksionet vetjake, për të gjetur tekstet dhe figurat e përfshira në këta libra. Një falënderim i veçantë u përket edhe mësuesve të historisë, të cilët morën pjesë në takimet e punës për të vlerësuar apo për të dhënë vërejtjet përkatëse për këta *Libra pune*, gjatë procesit të shkrimit të tyre. Do të dëshironim të përmendnim këtu edhe anëtarët e Komisionit të CDRSEE-së për Mësimin e Historisë, të cilët janë përfshirë në këtë projekt qysh kur ai nisi, në vitin 1998.

Prof. Robert Stradlingu, prof. Maria Todorova, prof. Peter Vodopivec dhe Ivan Vejvoda, duke qenë recensentë të këtij botimi, kanë shqyrtuar dhe komentuar hollësisht përmbajtjen e të katër *Librave të punës*, duke dhënë në këtë mënyrë një kontribut të rëndësishëm në saktësimin, harmonizimin dhe baraspeshimin e burimeve të përfshira në ta.

Së fundi, shumë falënderime stafit të CDRSEE-së, të cilët e përkrahën qysh në fillim këtë projekt, kontribuan dhe mbështetën procesin që nga hedhja e idesë, deri në realizimin e tij përfundimtar.

Ishte e kuptueshme që ky botim do të kishte edhe reagime kundërshtuese në vendet ku *Librat* u paraqitën, prandaj do duhej të falënderonim anëtarët e Bordit të vendeve të ndryshme dhe gjithashtu Nenad Sebek të cilët kanë bërë një punë të palodhur që të shmangin apo sqarojnë keqkuptimet dhe që të mundësojnë përdorimin e këtyre *Librave të Punës* si materiale ndihmëse në shkollat e mesme.

Mbi të gjitha, falënderime shkojnë për mësuesit nga Europa Juglindore të cilët kanë marrë pjesë në projekt, kanë kontribuar në të, e kanë vlerësuar atë dhe vazhdojnë ta çojnë më tej, përkushtimi dhe guximi i tyre janë thelbi për suksesin e vazhdueshëm të PHP. Tashmë *Librat e Punës* janë botuar në disa gjuhë të rajonit dhe materialet mësimore janë përdorur gjatë këtyre tre viteve në Ballkanin Perëndimor dhe në Qipro. Një numër prej 740 mësuesish janë trajnuar deri më tani dhe aktivitete të cilat synojnë zgjerimin e rrjetit të

mësuesve të historisë të trajnuar për përdorimin e këtyre materialeve që japin një paraqitje nga shumë këndvështrime të historisë, po ndërmerren në mënyrë serioze dhe energjike.

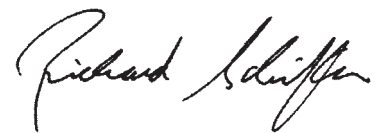
Përgjigjet pozitive që Qendra jonë ka marrë për përpjekjet e saj si nga mësuesit ashtu edhe nga nxënësit tregojnë që vetë *Librat e Punës* ofrojnë një vlerë në përgatitjen e historianëve të të ardhmes, apo dhe qytetarëve të ardhshëm, dhe që Europa Juglindore, në kundërshtim me komentet ironike dhe veprimet cinike të disa vëzhguesve të jashtëm, është në shumë plane, më në përputhje me nevojat e të ardhmes sesa disa rajone të vetëkënaqura. Projekti i Historisë së Përbashkët i ndërmarrë nga Qendra jonë nuk ka për qëllim të kritikojë mënyrën sesi historia mësohet në Europën Juglindore, por është një përgjigje pozitive ndaj sfidave me të cilat përballen rajone të ndryshme të botës ku mendohet se një mësim më i mirë i historisë së këtyre rajoneve do të sjelle shpresë për një të ardhme më të mirë.

Kosta Karras

Raportues pranë bordit drejtues të Projekti i Historisë së Përbashkët.

Bordi Drejtues dëshiron të shprehë një falenderim të thellë dhe gjithashtu të verë në pah kontributin e vyer të Kosta Karrasit. Qe ideja dhe frymëzimi i tij që bënë të mundur fillimin e këtij projekti, si dhe përkushtimi dhe energjia e tij e pashtershme që e mundësuan realizimin e kësaj nisme. I detyrohemi së tepërmi për ndjekjen e tërë ecurisë së projektit dhe për punën e tij si përfaqësues i Bordit drejtues për këtë projekt.

Richard Schifter
Kryetar i bordit drejtues (deri në 2006)

Dr Erhard Busek
Kryetar i bordit drejtues (prej 2006)

PARATHËNIE

Modernizimi i mësimdhëniessë historisë në shkollë, shfrytëzimi dhe përdorimi i metodave bashkëkohore në mësimdhënie është proces që në periudhën e tanishme është i domosdoshëm, sidomos kur kihen parasysh nevojat për një rifreskim të teksteve shkollore të historisë dhe kërkesat e vetë mësuesve për të përditësuar mësimdhënien.

Për t'i ardhur në ndihmë mësimdhënies së historisë në shkollë, e cila aktualisht gjendet përballë kërkesave të kësaj natyre, është ndërmarrë hartimi dhe botimi në anglisht dhe në disa prej gjuhëve të vendeve të Ballkanit, dhe në këtë kuadër edhe në gjuhën shqipe, i *Librave të punës* për mësimdhënien e historisë në shkollë, si material plotësues në studimin e historisë së Europës Juglindore.

Botimi i *Librave të punës* është bërë në kuadër të projektit ndërbalkanik "Mësimdhënia e Historisë Moderne të Europës Juglindore" të Qendrës për Demokraci dhe Pajtim në Europën Juglindore (CDRSEE).

Në këto *Libra pune* trajtohen disa periudha me rëndësi të veçantë të historisë së rajonit të Ballkanit. Librat janë një përmbledhje tematike burimesh parësore, dokumentare dhe pamore, që fokusohen në këtë problematikë: *Perandoria Osmane, Kombet dhe shtetet në Europën Juglindore, Luftërat Ballkanike dhe Lufta e Dytë Botërore*.

Ky botim synon që të sjellë një sërë risish nga të cilat mund të përmendim:

- Njohja dhe interpretimi i fakteve dhe dukurive historike në shkollë përmes burimeve parësore, të cilat nxisin dhe zhvillojnë mendimin kritik të nxënësve dhe debatin.

- Vështrimi dhe studimi i historisë kombëtare si pjesë e historisë së rajonit, historisë europiane dhe asaj botërore, duke iu larguar në këtë mënyrë shkrimit të historisë me nota nacionaliste dhe etnocentriste.

- Studimi dhe interpretimi i fakteve dhe dukurive që lidhen me jetën e përditshme të popujve të këtij rajoni, me zakonet dhe doket e tyre, veshjet, artin, kulturën, letërsinë, fenë, legjislacionin, me shqetësimet dhe meditimet që lindin tek njerëzit e thjeshtë, që më tej bëhen bartës, pse jo edhe aktorë në histori.

Sidoqoftë, librat nuk mëtojnë që të shqyrtojnë në mënyrë shteruese çdo aspekt historik që lidhet me këto periudha; ato synojnë të nxisin kërkime të mëtejshme studimore, kritika dhe debate.

Me botimin e librave në gjuhën shqipe, tashmë edhe mësuesit, nxënësit dhe studiuesit shqiptarë do të kenë një mundësi më shumë që t'i përdorin këto materiale në mësimin dhe mësimdhënien e historisë, si dhe në punën e tyre kërkimore.

Helian Demiri

Redaktor për botimin në gjuhën shqipe

Paraqitja e projektit

Përgatitja e materialeve plotësuese për mësimdhënien e historisë së Europës Juglindore është sipërmarrje tepër ambicioze dhe e vështirë, meqenëse interpretimi i së shkuarës kolektive dhe përmbajtja e historisë, ashtu siç mësohet në shkolla, ka shkaktuar debate të shumta e të nxehta jo vetëm ndërmjet vendeve fqinje, por edhe brenda të njëjtit shtet.

Megjithatë, nevoja për një botim të tillë ka dalë si përfundim i natyrshëm i projekteve studimore, të cilat gjatë dhjetëvjeçarit të fundit janë përpjekur të analizojnë materialet dhe programet shkollore, pikëpamjet e mësuesve dhe opinionit publik në vendet e Europës Juglindore.

Komisioni i CDRSEE-së për Mësimin e Historisë filloi punën për *Projektin e Historisë së Përbashkët* në vitin 1999. Mbasi organizoi dy seanca trajnimesh dhe botoi dy libra (*Mësimdhënia e historisë së Europës Juglindore dhe Clio në Ballkan. Politikat e mësimdhënies së historisë*), Komisioni ishte në gjendje të përcaktonte mangësitë konkrete në mësimin e historisë, karakteristikat e ndryshme të sistemeve arsimore, rolin e administratës qendrore, dëshirat dhe synimet e mësuesve për futjen e risive në procesin e mësimdhënies së historisë.

Ndaj u vendos që të shkohej përtej përcaktimit të problemeve e këqyrjes së gjendjes së tanishme, dhe të përvijohesh një mënyrë e re për mësimdhënien e historisë, e cila do të ishte fryt i njohurive të përbashkëta jo të një grupi të vogël historianësh, por të një rrjeti më të gjerë studiuesish, të cilët kanë kontribuar në dy fazat e para të *Projektit të Historisë së Përbashkët*. Përveç koordinatorëve, të cilët ishin përgjegjës për strukturimin e secilit libër dhe për përcaktimin përfundimtar të burimeve, në këtë projekt kanë kontribuar edhe dy studiues nga secili vend, të cilët përzgjedhën dokumentacionin (tekstet dhe figurat), sipas udhëzimeve të vendosura në konceptimin fillestar të librave. Për më tepër, librat, të cilët janë paraqitur këtu në këtë formë përfundimtare, janë rishikuar dhe vlerësuar fillimisht në formën e tyre paraprake nga dy mësues, në takime të veçanta të realizuara vitin e kaluar, për të parë se sa të pranueshme ishin këto materiale mësimore për vetë mësuesit e historisë. Së fundi, materialet janë rishikuar nga pesë recensentë: Kosta Karrasi, Robert Stradlingu, Maria Todorova, Peter Vodopivec dhe Ivan Vejvoda. Ata kanë dhënë një ndihmesë të vlefshme në lidhje me aspekte të veçanta të historisë së Europës Juglindore dhe mbi çështjet e mësimdhënies së historisë.

Projekti u hartua duke patur parasysh dhe shqyrtuar pikat e mëposhtme:

- 1) programet e veçanta shkollore dhe paragjykimet etnocentrike në mësimdhënien e historisë, të cilat ekzistojnë në të gjitha vendet e rajonit;
- 2) faktin që ndryshimet në tekstet shkollore të historisë, në shumicën e vendeve të Europës Juglindore, varen nga ministritë e arsimit, të cilat ushtrojnë një kontroll të rreptë mbi përmbajtjen e programeve shkollore dhe librave;
- 3) dëshirën e mësuesve për të pasuruar dhe rifreskuar mësimdhënien me materiale plotësuese, të cilat mund t'i gjenin lehtë;
- 4) pamundësinë për të hartuar një tekst të vetëm shkollor, ku historia e Europës Juglindore të paraqitej si një e vetme, i cili të mund të përdorej në të gjitha shtetet e Europës Juglindore.

Për këto arsye menduam që është më mirë të përgatim libra tematikë (*librat e punës*) me dokumente të shkruara dhe pamore, të cilët do të shërbejnë si plotësues të teksteve ekzistuese shkollore.

Pra, këta libra punë nuk synojnë të zëvendësojnë tekstet shkollore të Historisë që përdoren tani në klasë, as nuk mëtojnë të japin një përshkrim shterues të historisë së Europës Juglindore nga shekulli i 14-të deri më sot. Megjithatë, ata kanë synime informuese dhe morale, mundësojnë metoda të shumta dhe mjete të larmishme

për mësimdhënien e historisë. Ata sugjerojnë rishikimin dhe rishkrimin e **metodave të mësimdhënies së historisë dhe jo brendinë a përmbajtjen e saj.**

Qëllimet dhe përzgjedhja

Për përcaktimin e qëllimeve të përgjithshme dhe të veçanta të këtij materiali mësimor, si dhe për përzgjedhjen përfundimtare të temave dhe burimeve historike të përfshira në të, pika fillestare ishte vlerësimi realist i kushteve të tanishme të mësimdhënies së historisë dhe krijimi i një koncepti të ri, më largpamës në interpretim. Propozimet tona bazohen në studimet e kohëve të fundit në fushën e historisë dhe në projekte të ngjashme për përmirësimin e mësimdhënies së historisë, kryesisht në Europë.

Në këtë kuadër, propozohen dy ndryshime të rëndësishme:

Ndryshimi në mënyrën e trajtimit historiografik të dukurive

- Historia kombëtare që mësohet në shkolla **nuk duhet të jetë histori nacionaliste**. Duke marrë të mirëqenë faktin që forma mbizotëruese e historisë në shkolla është historia kombëtare, ndërsa historia e vendeve fqinje mësohet sipas një këndvështrimi etnocentrik, ne nuk propozojmë ta zëvendësojmë historinë kombëtare, por të ndryshojmë mënyrën se si jepet mësim.
- Historia e rajonit të Europës Juglindore nuk mund të shikohet më vete, **por si pjesë e historisë europiane dhe e historisë botërore**. Kjo do të thotë gjithashtu që ideja se historia e Ballkanit pati një zhvillim të “veçantë” nuk është e pranueshme dhe mënjanohet si klishe dhe paragjykim.
- Historia e secilit shtet më vete, dhe e rajonit në tërësi, nuk është trajtuar si e pandërprerë, e njëtrajtshme dhe harmonike. Ndarjet, konfliktet dhe këndvështrimet e ndryshme janë vënë në dukje po aq sa edhe elementet e përbashkëta dhe të përafërta. Në vend që të përipiqemi të paraqitim një pamje harmonie të rreme, dëshirojmë të tregojmë mënyrat se si t’u **mësojmë nxënësve rreth dallimeve dhe kontradiktave**.

Ndryshimi në metodën e mësimdhënies

- Historinë mësojmë që të njohim dhe kuptojmë të shkuarën tonë. Nëse e gjithë lënda e historisë kombëtare që mësohet në shkolla, njësohet me kombin, atëherë bëhet një përpjekje për të kuptuar që kombi nuk duhet të shihet si i vetmi identifikim i mundshëm. Nxënësve u kërkohet të shkojnë përtej kombit, të identifikohen me tërësi më të gjera ose më të ngushta dhe të **pranojnë identitete të ndryshme që plotësojnë njëri-tjetrin**. Identiteti femëror apo mashkullor, identiteti vendor a lokal, identiteti i një tifozi në klubin e futbollit apo identiteti evropian mund të paraqiten si shembuj identitetesh që mund të bashkëjetojnë, pa qenë, në të vërtetë, njëllot të rëndësishëm për individët që i mbartin ato. Nxënësve u mundësohet të zgjerojnë njohuritë e tyre, duke shtrirë horizontet e së shkuarës përtej kufijve të gjeografisë politike.
- **Zhvillimi i mendimit kritik** është një tjetër qëllim i rëndësishëm i mësimdhënies së historisë. Ky qëllim mund të arrihet me më shumë sukses me anë të përdorimit të dëshmive a dëshmitarëve të drejtpërdrejtë të pranishëm në ngjarje, që paraqitin pamje të ndryshme të së njëjtës ngjarje, ekzistenca e të cilëve lëkund sigurinë e një të vërtete të vetme dhe përjashtuese ndaj interpretimeve të tjera.
- Puna me dëshmitë historike synon të kultivojë tek nxënësit elementet e punës **kërkimore e interpretuese të historianit**. Është e rëndësishme për nxënësit të kuptojnë që një dokument historik mund të jetë subjekt i interpretimeve të ndryshme; kjo nuk do të thotë që ai dokument është keqpërdorur apo që është shtrembëruar qëllimisht.

■ Përmes mësimit të historisë, nxënësit duhet të zhvillojnë aftësinë për të vlerësuar veprimet njerëzore dhe të japin gjykime morale. Zhvillimi i mendimit kritik nuk mund të bazohet thjesht në ngritjen e dyshimeve; ai duhet të ndihmojë për të krijuar qytetarë të përgjegjshëm me vlera morale, të cilët janë në gjendje të përballojnë çdo lloj përpjekjeje për t'i mashtruar ata.

Në hartimin e këtij projekti është mbajtur parasysh që të gjithë popujt e Europës Juglindore të jenë në gjendje të gjejnë veten e tyre në këta *libra pune*. Ndaj, dy kërkesa qenë të nevojshme:

a) **përputhja** e brendisë së librave të punës me programet dhe tekstet e tanishme shkollore;
b) **paraqitja e baraspeshuar** dhe përfaqësimi po ashtu i barabartë i të gjitha vendeve të Europës Juglindore në to. Për të patur këtë përputhje, u përzgjedhën katër tema të historisë moderne që gjenden në të gjitha programet shkollore të rajonit:

- Perandoria Osmane
- Kombet dhe shtetet
- Luftërat Ballkanike
- Lufta e Dytë Botërore

Për të patur përfaqësim të baraspeshuar, kërkuam dëshmi historike nga njëmbëdhjetë shtete, pa përdorur kriterin e kontributit të secilit shtet në historinë e rajonit, dhe pa përdorur asnjë lloj njësie matëse. Megjithatë, përfaqësimi i secilit vend ndryshon në varësi të temës së librit. Për shembull, ishte e natyrshme që Sllovenia të dilte më në pah në librin mbi Luftën e Dytë Botërore, sesa në librin mbi Luftërat Ballkanike. Mungesa e baraspeshës hera-herës ka ndodhur edhe për shkak të gatishmërisë së treguar nga studiuesit, të cilëve iu kërkua të studionin burimet për secilin shtet dhe shkallës së punës kërkimore të bërë nga vetë ata. Gjithashtu duhet shtuar se disa vende kanë arkiva të organizuar më mirë, botime sistematike të dokumenteve dhe mundësi për të punuar me një shumëllojshmëri më të madhe burimesh historike. Pra, ka pasur pengesa të cilat, pavarësisht nga synimet tona paraprake, kishin një ndikim të pashmangshëm në baraspeshën përfundimtare të dokumenteve.

Katër tema, një koncept

Nëse gjeografikisht brendia e katër librave ka të bëjë me Europën Juglindore, nga Sllovenia në Qipro, shtrirja e tyre kronologjike përfshin periudhën nga pushtimi osman i Ballkanit deri në ditët e sotme. Temat që zgjedhëm mbulojnë të gjithë këtë hark kohor dhe plotësojnë njëra-tjetrën. Ndërkohë që ecuria kronologjike e ngjarjeve shfaqet në vijimësi nga njëri libër tek tjetri, ka edhe pjesë të cilat përkojnë me njëra-tjetrën.

Libri i punës 1 – Perandoria Osmane dhe **Libri i punës 2 – Kombet dhe shtetet në Europën Juglindore** mbulojnë periudha të gjata kohore, nga shekulli i 14-të deri në fillim të shekullit të 19-të, dhe nga shekulli i 18-të deri në fund të shekullit të 20-të. **Libri i punës 3 – Luftërat Ballkanike** dhe **Libri i punës 4 – Lufta e Dytë Botërore** mbulojnë periudha më të shkurtëra kohore dhe përfshijnë dy konflikte të mëdha të armatosura në rajon. Në këndvështrimin tonë, *Libri i punës 1* dhe *Libri i punës 3* kanë të bëjnë më tepër me historinë rajonale, ndërsa dy të tjerët, *Libri i punës 2* dhe *Libri i punës 4*, u përkasin kryesisht historisë europiane dhe botërore, edhe pse ata sërisht përqendrohen në Europën Juglindore.

Nuk kemi lënë mënjanë, gjithashtu, *historinë e politikës dhe të diplomacisë*. Përkundrazi, dy nga librat e punës kanë luftën si temë kryesore. Kjo përzgjedhje mbështetet në besimin tonë që heshtja ndaj konflikteve të shkuara nuk është rruga më e përshtatshme për të përvijuar e nxitur paqen në të ardhmen. Për popujt e Europës Juglindore, luftërat përbëjnë një pjesë të madhe të përvojës së tyre të përbashkët historike dhe do të ishte gabim t'i linim jashtë një projekti që synon të nxitë njohjen e së shkuarës së përbashkët.

Si në aspektin e saj vërtet tragjik, po ashtu dhe në imazhin e saj heroik ose të idealizuar, lufta në shekullin e 20-të ka qenë me të vërtetë ngjarje e rëndësishme dhe ka shoqëruar kujtimet e të gjithë brezave. Monumentet, ceremonitë, përvjetorët dhe varrezat i forcojnë dhe i përjetësojnë këto kujtime edhe më tepër. Prania e saj

ka pasur të njëjtën rëndësi edhe në historiografi. Në historiografinë tradicionale të bazuar në ngjarje, lufta vendoset në qendër të periudhës historike dhe mbizotëron në trajtesat a interpretimet historike të periudhës përkatëse. Shumica e kthesave historike përkon me ngjarje politike ose luftëra. Përveç kësaj, i gjithë shekulli i 20-të mund të ndahet në periudha, me anë të një ecurie kronologjike luftërash: Luftërat Ballkanike, Lufta e Parë Botërore, vitet mes dy luftërave, Lufta e Dytë Botërore, periudha mbas Luftës dhe Lufta e Ftohtë, si dhe luftërat në Jugosllavi. Mpakja ose zbehja e ngjyrave të ndezura të ngjarjeve historike hera-herës perceptohej nga disa studiues e didaktë si një politikë e përshtatshme për një arsimim paqësor: historia nuk do të shqyrtonte dhe nuk do të bënte interpretime për luftërat në periudha të caktuara dhe nuk do të trajtonte modelet heroike luftarake, por do të përqendrohej në jetën e përditshme dhe në historinë ekonomike, shoqërore dhe kulturore. Por si mund të mësojmë rreth shekullit të 20-të ose shekujve të mëparshëm, pa iu referuar luftës? Nga ana tjetër, a i shkatërron përfundimisht paragjykimet a klishetë ekzistuese mësimdhënia që përqendrohet në jetën e përditshme, pa trajtuar ngjarjet politike, konfliktet ideologjike dhe ndarjet shoqërore? Në të vërtetë, politika e të mësuarit vetëm rreth asaj çka lidhet me jetën e përditshme dhe kulturën lë çështje tepër delikate të hapura për interpretime, të cilat nxënësit do t'i kërkojnë dhe gjejnë jashtë shkollës. Por mësimdhënia e historisë parakupton t'i mbrojë ata ndaj interpretimeve paragjyquese të së shkuarës, të cilat kanë të bëjnë kryesisht me konfliktet politike dhe shoqërore. Zgjidhja gjendet në një metodë më të re. Dikush mund të mësojë për luftën, pa i thurur lavde asaj dhe pa detaje, shifra apo data të mërziutshme. Lufta mund të mësohet si pjesë e një përvojë të përbashkët njerëzore, në llogore e në prapavijë, me anë të syve të fëmijëve, me anë të urisë, varfërisë, strategjive të mbijetesës dhe mëdyshjeve morale. Është pikërisht kjo metoda që ne zgjodhëm në përgatitjen e këtyre *librave të punës*.

Në të njëjtën kohë, u munduam t'u kushtojmë vëmendjen e duhur pjesëmarrësve të heshtur të historisë, si *grave dhe fëmijëve*, të cilët tradicionalisht mungojnë në tekstet shkollore. Nëse nuk arritëm shkallën e përfaqësimit që dëshironim, kjo ndodhi për shkak se në burimet më të shumta dhe më të shfrytëzueshme, gratë dhe fëmijët zënë një vend të vogël.

Protagonistët në këta *libra pune* janë "njerëzit e mëdhenj", të njohur madje edhe jashtë kontekstit të historisë së tyre kombëtare, por edhe njerëzit e thjeshtë, anonimë, nga çdo cep i Europës Juglindore, ata të cilët, në fund të fundit, i japin "jetë historisë". Nëse do të fshinin emrat e njerëzve dhe vendeve nga tekstet, në disa raste nuk do të ishim të sigurtë se cilit shtet apo popull u referohen ato burime. Një formë e tillë pune në mësimdhënie, një ushtrim i tillë shkollor, do të tregonte *të përbashkëtat e shumë përvojave*, pavarësisht nga ndarjet kombëtare dhe kufijtë politikë.

Ne jemi përpjekur të paraqitim jo vetëm aspektet negative të përvojës historike, por edhe ato pozitive, ato që shprehin ndjenjat njerëzore, si miqësia, solidariteti dhe dëfrimi. Ndaj në *Librat e punës 3 dhe 4* kemi përfshirë kapituj të veçantë që trajtojnë akte humanizmi dhe solidariteti në kohë lufte, në kohë konfliktesh, urrejtjesh dhe mbijetesë. Megjithatë, jemi munduar që në pamjen a portretin vetjak të popujve të Europës Juglindore *të paraqitim edhe anët negative të tyre*. Në të vërtetë, sfida më e vështirë ndoshta është të bashkërendojmë veten tonë me anët negative dhe të errëta të historisë sonë.

Luftërat në Jugosllavi gjatë viteve 90-të risollën në trajtesat perëndimore shumë paragjyqime a klishë negative mbi "të veçantën e Ballkanit". Kjo seri *librash pune* mbi historinë bashkëkohore të Europës Juglindore u jep vetëm një përgjigje të pjesshme paragjyqimeve të tilla. Megjithatë, kjo përgjigje nuk bazohet në ndonjë përpjekje për të provuar "vlerën" e rajonit. Ne besojmë se informacioni që kanë këta *libra pune* është i mjaftueshëm për të hedhur dritë mbi paragjykimet dhe për të kontribuar për një vetidentifikim evropian, në të cilin përfshihet edhe kjo pjesë e kontinentit.

Së fundi, përzgjedhëm formën e një botimi "*tradicional*" të shtypur, ku teksti është mbizotëruar ndaj figurës, çka mund t'i bëjë këta libra të duken më pak tërheqës, madje edhe të vështirë për t'u lexuar. Është e qartë se është më e vështirë të lexosh një tekst të shkruar në një gjuhë të panjohur, sesa të "lexosh" figurën nga një shtet, gjuhën e të cilit dikush nuk e flet. Pra, problemi kryesor i komunikimit ndërmjet mësuesve të historisë në vendet e Europës Juglindore ka qenë pengesa gjuhësore. Por përkthimi i shmang këto pengesa dhe na mundëson të dëgjojmë zërin e të tjerëve.

Për më tepër, aspekti më i rëndësishëm i të qenit konservator nuk lidhet me mjetin. Është e qartë që një CD-ROM mund të përdoret po aq tradicionalisht sa një libër i shtypur, ndërkohë që interneti përfshin informacione të diskutueshme që shtrembërojnë dëshmitë historike dhe riprodhon paragjykime dhe interpretime të cekëta.

Struktura dhe përdorimi

Siç u përmend edhe më lart, katër librat plotësojnë njëri-tjetrin, pavarësisht se në të njëjtën kohë secili nga ata përmban një tematikë të veçantë dhe mund të përdoret më vete.

Struktura e përgjithshme e këtij botimi është si më poshtë:

- **Hyrja e përgjithshme**, e shkruar nga koordinatori i përgjithshëm, në të cilën paraqitet koncepti i përgjithshëm i *Librit të punës* dhe ku mësuesve u jepen udhëzime metodologjike. Hyrja e përgjithshme gjendet vetëm në *Librin e punës 1*;
- **Kronologjia** (Pasqyra e ngjarjeve);
- **Hyrjet e veçanta** për secilin *Libër pune*, të shkruara nga koordinatorët përkatës dhe që paraqitin temën e veçantë të secilit *libër pune*;
- **Seksionet tematike** - Katër deri në gjashtë kapituj, me një numër të ndryshëm nënkapitujsh. Secili kapitull nis me një hyrje të shkurtër dhe përfshin tekste dhe figura, të paraqitura ose të shoqëruara me shënime shpjeguese, ndërkohë që secilin tekst e pasojnë pyetje të veçanta.
- **Referencat**, të cilat në të vërtetë përbëjnë një bibliografi të përbashkët për të gjitha vendet.
- **Hartat**, dy ose tri për secilin libër pune.

Në përzgjedhjen e dokumenteve kemi përdorur parimin që çdo relike nga e shkuara mund të perceptohet si burim historik. Prandaj jemi përpjekur të përfshijmë shumë llojshmëri tekstesh dhe figurash, në mënyrë që ato të bëheshin shprehëse të aspekteve politike, ekonomike, shoqërore dhe kulturore të përvojave të ndryshme historike dhe të shkaktonin reagime të ndryshme tek lexuesi. Kemi ndjekur **të njëjtin model për paraqitjen e teksteve** në të gjithë *librat e punës*, sipas të cilit çdo tekst ka një titull, pasohet nga një shënim shpjegues dhe nga pyetjet. Për më tepër, në disa raste ka pyetje të përgjithshme në fund të çdo kapitulli. Pyetjet synojnë të ndihmojnë mësuesit e historisë gjatë mësimdhënies; ata mund t'i përdorin pyetjet ashtu siç janë, ose mund të krijojnë pyetje të tjera. Gjithashtu mund të përzgjedhin tekste paralele, nga dy ose tre *libra pune*, siç këshillohet ndonjëherë edhe nga pyetjet që u referohen *librave të tjerë të punës*.

Për mësuesit e historisë së një vendi, praktikisht është e vështirë të paraqitin dëshmi nga vende të tjera dhe t'i përfshijnë në të njëjtin kontekst, përderisa kjo kërkon njohuri të cilat ata nuk i kanë marrë gjatë arsimimit të tyre. Kjo është arsyeja përse priremi të japim sa më shumë informacion që të jetë e mundur për secilin tekst, por pa anashkaluar iniciativën e vetë mësuesve. Mësuesit mund t'i përdorin tekstet në dy mënyra:

1. Si mundësi hulumtimi **në këndvështrimin e të tjerëve** për një ngjarje të cilën vetë ata dhe nxënësit e tyre e njohin nga leximi i një teksti etnocentrik;
2. Si tregues **të ndjenjave dhe përvojave të përbashkëta**, të njerëzve që u përkasin grupeve të ndryshme kombëtare ose etnike, në lidhje me **një çështje të diskutueshme**.

Marrja e njohurive vetë është e mjaftueshme për të hequr paragjykimet e krijuara. Paragjykimet dhe klishetë ushqehen nga padija; mungesa e marrjes së njohurive ka përfutur gjendjen e tanishme, që karakterizohet nga njohuritë e kufizuara që kemi për fqinjët ose për periudha të tëra të historisë sonë. Heshtja mund të jetë aleati më i fortë i klisheve dhe paragjykimeve. Ndaj njëri prej qëllimeve të *librave të punës* është qëllimi njohës: të japë informacion për zhvillimet historike në Europën Juglindore, dhe të nxitë e të parakuptojë edhe pyetje të ndryshme. Librat nuk mëtojnë që të shqyrtojnë në mënyrë shteruese çdo aspekt historik që lidhet me këto periudha; ato synojnë të nxisin kërkime të mëtejshme studimore, kritika dhe debate.

Përdoruesit e librave të punës mund të jenë kryesisht nxënës në klasat e larta të arsimit të mesëm, 15 deri në 18 vjeç, për të cilët është hartuar enkas ky material mësimor, por mund të jenë edhe studentë universiteti

si në Europën Juglindore, dhe në atë Perëndimore. Ndërsa vazhdonte puna jonë me librat, kuptuam interesin që ky botim do të kishte për historianët perëndimorë, të cilët nuk kanë mjetet e nevojshme për të studiuar historinë e rajonit. Një përmbledhje burimesh nga të gjitha vendet e Europës Juglindore në anglisht do të ishte e nevojshme për një publik akademik perëndimor, i cili e njeh historinë e Ballkanit pothuajse tërësisht nga burime bibliografike dytësore.

Katër ndalesa në udhëtimin nga shekulli i 14-të deri sot

Ne vendosëm t'ia kushtojmë *Librin e punës 1 Perandorisë Osmane*, sepse kjo periudhë, e cila përbën pjesën më të madhe të përvojës së përbashkët historike të popujve të Europës Juglindore, nuk është pranuar nga botimet e mëparshme si pjesë e së shkuarës kolektive. Edhe pse ajo mësohet në të gjitha vendet e rajonit, këndvështrimi është gjithnjë etnocentrik – i nisur nga pikëpamja ngushtësisht e përcaktuar e një pale të interesuar. Për rrjedhojë, njohuritë në lidhje me këtë perandori të madhe, e cila mbizotëroi në Europën Juglindore dhe detin Mesdhe për shumë shekuj me radhë, janë të pasistemuara dhe të paragjykuara. Pikëpamjet për Perandorinë Osmane luhaten nga vlerësimi për të si faktor përparimtar, deri tek ato që e konsiderojnë si një faktor që ndikoi në prapambetje; ajo vështrohet mes parajsës shumëkulturore dhe egërsisë së pushtimit, lirisë dhe shkatërrimit. Këto interpretime, të cilat bien ndesh me njëra-tjetrën, janë pasqyruar edhe në historiografinë perëndimore që trajton këtë periudhë historike.

Paraqitja e Perandorisë Osmane si pjesë e së kaluarës së përbashkët historike nuk do të thotë që e paraqesim atë si “periudha e artë” e bashkëjetesës harmonike të popujve të Ballkanit. Siç e përmendëm edhe më parë, përvoja e përbashkët historike përfshin si përplasjet, ashtu dhe bashkëjetesën. Për më tepër, Perandoria Osmane nuk ishte një njësi e njëtrajtshme dhe e qëndrueshme. Ashtu siç ndodhte shpesh me perandoritë shumetnike dhe shumëfetare, ajo karakterizohej nga kontradikta e përplasje të brendshme dhe ka ndryshuar përgjatë historisë, duke njohur periudha përparimi dhe krizash. Së fundi, njohja e thellë e kësaj perandorie ndihmon të mënjanohet paragjykimi i përhapur në pjesën e krishterë të Europës Juglindore dhe në Europën Perëndimore – rreth “prapambetjes” së saj kulturore.

Pikënisja jonë ishte shekulli i 14-të, kur Perandoria Osmane u shfaq për herë të parë në rajon dhe filloi të pushtonte Ballkanin. Ne vendosëm që *Libri i punës 1* të mbulojë periudhën deri në fillim të shekullit të 19-të. Megjithëse kjo periudhë, sigurisht që nuk është fundi i Perandorisë Osmane, përkon me shfaqjen e lëvizjeve kombëtare që çuan në krijimin e shteteve ballkanike në shekujt e 19-të dhe të 20-të. Rënia e shkallëshkallshme e perandorive dhe ndërtimi i shteteve kombëtare mbi gërmadhat e tyre është subjekti i *Librit të punës 2*, i cili përkon pjesërisht me të parin, pasi fillon në shekullin e 18-të. Një pjesë tjetër e paraqitjes së Perandorisë Osmane gjendet edhe në *Librin e punës 3*, i cili mbulon Luftërat Ballkanike. Pra, i këshillojmë lexuesit të bëjë lidhje paralele ndërmjet *Librave të punës*.

Libri i punës 2, mbi “**Kombet dhe shtetet në Europën Juglindore**”, trajton një temë tepër delikate dhe të debatueshme. Që nga lëvizjet kombëtare kundër Perandorisë Osmane, deri në luftërat në Jugosllavi, konfliktet ndërmjet kombeve në rajon kanë patur ndikim tepër të rëndësishëm për zhvillimin historik të tij. Edhe sot, lajmet mbi territore a zona pak a shumë “të nxehta”, sondazhet mbi opinionet e njerëzve, por madje dhe disa aspekte të mësimdhënies së historisë konfirmojnë mbijetesën e pasioneve kombëtare. Sigurisht, një temë e tillë që ka një rol qendror në historinë moderne të rajonit nuk mund të anashkalohej. Një tjetër mëdyshje që patëm në hartimin e këtij *libri pune* ishte shtrirja kohore e problematikës në të: ta ndërprisnim trajtimin në fund të Luftës së Madhe apo të shkonim përtej Luftës së Dytë Botërore? Ka pasur argumente të forta kundër përfshirjes së viteve 1990 në këtë libër, por në fund vendosëm që ishte e nevojshme të përfshihej kjo periudhë bashkëkohore e lëvizjeve dhe konflikteve kombëtare, për të arritur një kuptim më të plotë të së tashmes sonë. Për më tepër, në këtë rajon, gjatë kësaj periudhe të fundit, janë krijuar disa shtete kombëtare.

Përveç ndarjeve të veçanta tematike, *Libri i punës 2* ndjek një linjë kronologjike, në mënyrë që të mos mbetet një ushtrim teorik mbi nacionalizmin, por për të treguar edhe: 1) ecurinë e përcaktimit të një kombi; 2)

kronologjinë dhe shtrirjen gjeografike të lëvizjeve kombëtare dhe, pa dyshim, edhe dallimet ndërmjet tyre; 3) fazat e ndryshme në formimin e shteteve kombëtare në Europën Juglindore. *Libri i punës 2*, më tepër se sa librat e tjerë të punës, zhvillon të mësuarit nga shumë këndvështrime, pasi ai prek thelbin e vetëpërcaktimit të kombeve dhe shpërbën konceptin e të qenët unik dhe origjinal në karakterin kombëtar. Kontributi më i madh i *Librit të punës 2* është se ai e historizon kombin, duke e pastruar nga paraqitjet johistorike për vazhdimësinë dhe unitetin. Në të njëjtën kohë, në këtë libër historia e Europës Juglindore përfshihet si pjesë e historisë europiane dhe botërore, përderisa shteti kombëtar zë vend qendror në historinë moderne dhe bashkëkohore të botës.

Libri i punës 3, Luftërat Ballkanike mund të ishte pjesë e *Librit të punës 2* ose edhe të *Librit të punës 1*, përderisa ai paraqet çastet vendimtare të formimit të shumë kombeve në Ballkan, si dhe rënien përfundimtare të Perandorisë Osmane. Në të njëjtën kohë, rënia e Perandorisë ishte një “ngjarje tërësisht ballkanike”, e cila, pavarësisht nga rezultati, konsiderohet si një provë e aftësive të popujve të Ballkanit për të përcaktuar fatin e tyre, pa pasur ndërhyrje nga “Fuqitë e Mëdha” të Europës. Rënia e saj tregon edhe rëndësinë relative të besimit fetar në konfliktet kombëtare: nëse në Luftën e Parë Ballkanike pati një aleancë të shteteve të krishtera kundër Perandorisë Osmane myslimane, në të dytën, kundërshtarët sigurisht që nuk u përcaktuan nga besimi i tyre fetar.

Libri i punës 3 është më i shkurtëri nga të katër librat, pasi ai trajton ngjarjet e dy viteve (megjithëse përfshin disa dokumente nga periudha para dhe pas luftërave). Ashtu si edhe *Libri i punës 4*, ai është shembull i historisë së një periudhe të shkurtër kohe, ku përpqemi të hedhim dritë jo vetëm mbi ngjarjet politike dhe ushtarake (të cilat gjithsesi trajtohen në tekstet shkollore), por edhe mbi aspektet e ndryshme të përvojës së luftës. Në të njëjtën kohë, në këtë libër jepet informacion rreth një ngjarjeje të historisë së rajonit, e cila është paraqitur nga studiuesit perëndimorë si një konfirmim i “së veçantës” lidhur me dhunën e shfaqur gjatë konflikteve në të. Nuk është e rastësishme që i njëjti këndvështrim, madje edhe përdorimi i termit “Luftërat Ballkanike” u përsëritën për luftërat në Jugosllavi gjatë viteve 1990. Opinioni i përgjithshëm ndërkombëtar u ushqye me idenë që gjakderdhja dhe urrejtja nacionaliste janë të përhershme dhe tipike për Gadishullin Ballkanik. Për këtë arsye, do të ishte e nevojshme që në klasë të bëhej një krahasim me Luftën e Madhe, e cila pasoi Luftërat Ballkanike dhe që me të vërtetë ndryshoi përkufizimin e luftës.

Libri i fundit, *Libri i punës 4*, mbulon një ngjarje të madhe të historisë botërore, e për rrjedhojë: 1) e vendos historinë e rajonit në kontekstin global; 2) arrin qëllimet morale që ka mësimdhënia e historisë. Në të vërtetë, nëse historia mësohet për të formuar qytetarë demokratikë, *Lufta e Dytë Botërore* ofron disa nga mësimet më të mira për ta arritur këtë. Sigurisht, vendet e Europës Juglindore nuk i shpëtuan anës së errët të kësaj “luftë tërësore”, siç paraqitet edhe në dokumentet historike në këtë libër. Në të njëjtën kohë, historia e kësaj pjese të Europës na jep mundësinë t’u ofrojmë nxënësve mësim mbi humanizmin dhe vlerat morale, nëpërmjet:

1. **Luftës kundër fashizmit.** Menduam se për arsye mësimore duhet të theksojmë qëndresën ndaj ideologjisë totalitare, ndaj vrazhdësisë e egërsisë së fashizmit, kryesisht nëpërmjet lëvizjeve të rezistencës, të cilat u organizuan pak a shumë masivisht në vendet ballkanike. Historitë e njerëzve të thjeshtë gjatë krizës më të madhe të qytetërimit perëndimor u japin nxënësve standarde kuptimplote sjelljeje dhe i ndihmojnë ata të vlerësojnë moralisht veprimet njerëzore;

2. **Solidaritetit, pavarësisht nga ndryshimet fetare, politike dhe kombëtare.** Ia vlen të vihen në dukje këtu veprimet individuale ose kolektive të atyre që ndihmuan njerëzit në nevojë gjatë luftës, në atë kohë të vështirë mëdysjesh morale dhe përpjekjesh për të mbijetuar.

Në të njëjtën kohë, edhe pse Lufta e Dytë Botërore përfaqëson një ngjarje tepër të veçantë, vuajtjet gjatë luftës u bënë të zakonshme. Shkatërrimi i plotë i qyteteve dhe vrasja e civilëve pothuajse e zhduku dallimin ndërmjet frontit dhe prapavijës. Lufta u shndërrua në diçka të zakonshme dhe të pranueshme, si pjesë “e natyrshme” e jetës politike dhe shoqërore. *Libri i punës 4* paraqet përvojat e përbashkëta të Europës Juglindore, Europës Qendrore dhe Perëndimore dhe nxjerr në pah “të veçantën” e “vrazhdësisë” ballkanase.

Nga ana tjetër, largësia e shkurtër kohore nga ngjarja historike që trajton *Libri i punës 4*, rrit rrezikun e leximeve dhe interpretimeve kundërthënëse. Për disa vende të Europës Juglindore, periudha mbas Luftës së Dytë Botërore ishte po aq e dhimbshme, sa edhe vetë Lufta, kështu që interpretimi i saj është ndikuar nga përvojat e

pas Luftës. Duke patur parasysh kompleksitetin dhe shtrirjen ndërkombëtare të zhvillimeve që pasuan Luftën, vendosëm ta përfundonim *Librin e punës* 4 në periudhën kohore të Çlirimit, e cila është e ndryshme për secilin shtet. Në këtë mënyrë ruajtëm frymën e optimizmit të shkaktuar nga rënia e tmerit nazist, pa vazhduar me pasojat e drejtpërdrejta ose të tërthorta për shoqëritë e pasluftës, si në Europën Perëndimore, po ashtu edhe në atë Lindore. Për më tepër, gjatë periudhës së Luftës së Ftohtë, vendet e rajonit ndoqën rrugë të ndryshme; disa u bënë pjesë të Europës Lindore, e të tjerë të asaj Perëndimore (nëse flasim me termat e Luftës së Ftohtë).

Metodat e mësimdhënies

Nuk mund të themi me siguri dhe as nuk mund ta marrim si të mirëqenë që këta katër *libra pune* do të përdoren gjerësisht në klasë. Ka një sërë kufizimesh të cilat i morëm parasysh gjatë përgatitjes së këtyre librave:

1. Koha e kufizuar për mësimdhënien e historisë në programet mësimore kufizon mundësitë e mësuesve për risi në mësimdhënie;
2. Interesi i nxënësve për lëndën e historisë ka filluar të bjerë vazhdimisht, duke kaluar në dobi të lëndëve të tjera, me njohuri më “moderne” dhe tërheqëse, si teknologjitë e reja në komunikim, dhe
3. Trajnimi i pamjaftueshëm i mësuesve për të përtërirë njohuritë e tyre dhe për të përvetësuar aftësitë e duhura për të përdorur materiale mësimore plotësuese. Për rrjedhojë, është e vështirë të vlerësosh deri ku realizohen qëllimet e parashtruara në programet shkollore për mësimdhënien e historisë.

Metodat që mund të përdorin mësuesit e historisë gjatë përdorimit të këtyre katër librave janë të shumta e të shumëllojshme, dhe disa nga ato sigurisht që përdoren çdo ditë në mësimdhënie. Pyetjet e bëra në fund të çdo burimi historik dhe në fund të shumicës së nënkapitujve përbëjnë hapin e parë drejt zhvillimit të mësimin me anë të metodave më të përparura, si simulimet a loja me role, esetë, të mësuarit aktiv etj. Disa tema mësimore mund të krijojnë më shumë mundësi për të mësuar në mënyrë të pavarur, si p.sh., temat që kanë të bëjnë me Luftën e Dytë Botërore, për të cilën mësuesit mund të ndërthurin metodat e historisë gojore, filmat dhe dokumentarët. Gjithsesi, *Librat e punës* ofrojnë mjete për një qasje kritike ndaj librave shkollorë dhe mundësinë për përvetësimin e njohurive të reja me anë të punës kërkimore kritike dhe arsyetuese. Suksesi i kësaj sipërmarrjeje varet pothuajse plotësisht nga iniciativa, zotësia dhe qasja metodike e mësuesve.

Megjithatë, qasja kritike ndaj tekstit shkollor nuk duhet të keqkuptohet. Tekstet shkollore janë të cilësive të ndryshme dhe nuk janë më pak “autentike” se një libër me burime historike. Duhet të jetë e qartë që në fillim, se vendimi ynë për të bërë një përmbledhje me burime historike dhe jo një punë historiografike, nuk do të thotë në asnjë mënyrë që pranojmë objektivitetin apo autenticitetin e burimeve; qëllimi ynë është thjesht të tregojmë shumëllojshmërinë e interpretimeve dhe pikëpamjeve të përçura nga vetë burimet historike. Thënë ndryshe, këndvështrimi ynë është zbatim i metodës krahasuese dhe i qasjes nga shumë këndvështrime.

Si përfundim, jemi krejtësisht të vetëdijshëm që përzgjedhja jonë nuk mund të jetë e rastësishme: ajo pasqyron këndvështrime dhe interpretime të veçanta, ashtu siç e kemi bërë të qartë edhe në hyrjet përkatëse.

Këto vërejtje kanë të bëjnë si me tekstet, ashtu dhe me figurat në këta libra. Sigurisht, figurat janë më interesante për të rinjtë dhe ndihmojnë që të “imagjinohet” e shkuara më e përjetuar. Megjithatë, e dimë që edhe figurat mund të keqinformojnë, prandaj ato duhen analizuar në mënyrë kritike, ashtu si dhe tekstet. “Leximi” i figurave, ashtu si edhe leximi i teksteve, parakupton njohjen e kontekstit (shoqëror, kulturor etj.) ku ato janë prodhuar. Jemi përpjekur të japim shpjegime për figurat e përfshira në *Librat e punës*, edhe pse në shumicën e rasteve ato përputhen me informacionin e dhënë nga tekstet e përfshira në të njëjtin kapitull. Përderisa *Librat e punës* mbulojnë shtatë shekuj histori, ilustrimet që kemi përfshirë janë të llojeve të ndryshme, ndaj kërkojmë metoda dhe analiza të ndryshme. Jemi përpjekur të përdorim shumëllojshmëri ilustrimesh: fotografi, pllakate, karikatura, litografi, piktura, dorëshkrime, lajmërime, kartolina, pulla, kartëmonedha etj. Kriteri që ndoqëm, përveç disa parapëlqimeve estetike të pashmangshme, ishte të ndërtonim tablo mendore, duke përdorur

dëshmi pamore. Për shembull, figurat e përfaqësuesve të shtresave të ndryshme shoqërore në Perandorinë Osmane na ndihmojnë të rindërtojmë ose thjesht të zbulojmë të “ndryshmen”. Duhet të theksojmë këtu që e “ndryshmja” nuk është domosdoshmërisht e njëjtë me “tjetrin”; dallimi kulturor për shkak të kalimit të kohës, madje edhe ndërmjet bashkëkohësve jo gjithnjë parakupton konflikt.

Përfundim

Kjo seri librash është një përmbledhje diskutimesh dhe argumentesh të shumta e të larmishme, si dhe pasqyrim i asaj surprize të këndshme që puna e një historiani mund të zhdukë kufijtë. Tani në Ballkan gjenden një numër i madh mësuesish të historisë që janë mjaft të interesuar për punën e tyre dhe të gatshëm për ndryshim. Nisma jonë u kushtohet këtyre mësuesve, të cilët kërkojnë mënyrat dhe udhëzimet për të arritur ato synime. Këta njerëz mund të veprojnë si shumëfishues në ripërtëritjen e mësimdhënies së historisë, e cila tani është në krizë të padiskutueshme në të gjithë shoqërinë europiane. Kundërshtari më i madh ndaj kësaj sipërmarrjeje nuk do të jetë kundërveprimi politik apo ideologjik, por mepshtësia dhe indiferenca.

Prandaj, sfida që shfaqet para nesh është të ngjallë tek nxënësit interesin për të mësuar për rajonin ku shtrihet vendi i tyre, dhe t’i pajisë me mjetet për të kuptuar ndërlikueshmërinë e së tashmes. Ky projekt nuk është thjesht një ushtrim shkencor; ai ka të bëjë me sfidën me të cilën përballen vendet e Europës Juglindore në lidhje me të ardhmen e tyre të përbashkët.

Pasqyra e Lëndës

Hyrje	25
Kronologjia	27
Kapitulli I: Zgjerimi territorial osman në Europën Juglindore	41
Ia. Fazat e para të shtetit osman në Anatoli	41
I-1. Martesa e Orhanit me vajzën e <i>tekvurit</i> të Jar Hisarit	41
I-2. Pushtimi i Karaxha Hisarit dhe leximi i parë i <i>hutbes</i> në emër të Osman Gazit	42
Ib. Pushtimi osman i Gadishullit Ballkanik	43
I-3. Kontradiktat ndërmjet shteteve të krishtera në Ballkan dhe roli që luajtën në zgjerimin territorial osman	43
I-4. Fermani i Muratit të Parë, i cili i jep Evrenoz beut të drejtën për të sunduar territorin e Maqedonisë Jugore (1386)	43
I-5. Roli i bashkëpunëtorëve lokalë/vendas në zgjerimin e territoreve osmane në Ballkan	44
Fig. 1. Bajaziti i Parë vjen për të shpëtuar Nikopolisin e rrethuar një natë përpara betejës me kryqtarët (1396) – miniaturë osmane (rreth 1584)	45
I-6. Shpjegime të shekullit të 14-të mbi fitoret e osmanëve ndaj të krishterëve – Gregori Palamas (1354) dhe Hans Shiltberger	45
I-7. Pronarët e krishterë të timareve në provincën e Arvanidit, Shqipëri (1431/1432)	46
I-8. Despot serb, vasal i osmanëve (1432)	46
I-9. Rënia e Novo Bërdos (1455)	47
Fig. 2. Ushtria osmane fiton betejën në Mohaç (1526) – miniaturë osmane (rreth vitit 1588)	47
I-10. Shkatërrimet turke në Slloveni – letër e guvernatorit habsburgas të Karniolas (1491)	48
Fig. 3. Banorë të Beogradit të zënë rob (1521)	48
I-11. Robërit e krishterë në Bosnjë (1530)	48
Ic. Rënia e Kostandinopojës / pushtimi i Stambollit (1453)	49
I-12. Këndvështrim bizantin mbi rënien e Kostandinopojës – George Sfrances	49
I-13. Ripopullimi i Stambollit gjatë sundimit të Mehmetit të Dytë	50
Id. Ndryshimet e popullsisë dhe të fesë	50
I-14. Shpërngulja me forcë e popullsisë [<i>syrgjyni</i>] nga Azia e Vogël në Ballkan (fondi i shekullit të 14-të)	50
I-15. Premtime osmane, bërë fshatarëve boshnjakë – letra e mbretit Stjepan Tomasevic (1461-1463) dërguar Papa Piut të Dytë	51
I-16. Joasafi, peshkopi ortodoks i Vidinit, mbi islamizimin e detyruar dhe atë me dëshirë (shekulli i 15-të).	51
I-17. <i>Kadiu</i> regjistron një djalë të ri pa baba, që kthehet në fenë islame (1636)	51
I-18. Kërkesa e një të riu, i cili dëshiron të kthehet në fenë islame (1712)	51

Kapitulli II: Institucionet e Perandorisë Osmane	53
Ila. Sulltani dhe Pallati	54
II-1. Titulli që përdorte Sulejmani në korrespondencën e tij me Ferdinandin e Parë (1562)	54
II-2. Cilësitë e sunduesit ideal, paraqitur në poemën e Xhelalzades, kushtuar sulltan Selimit të Dytë (1566-1574)	54
II-3. Qëndrime të ndryshme ndaj vëllavrasjes perandorake – kronika e Mehmet Neshriut mbi ekzekutimin e Mustafait të Vogël (1422)	55
Fig. 4. Planimetria e <i>Pallatit Topkapi</i> në Stamboll	56
Skema 1: Pallati dhe Administrata Qendrore Osmane	57
Fig. 5. Ambasadorët perandorakë në pritje me sulltanin osman	57
II-4. Mustafai i Parë hipën në fron (1617)	58
Fig. 6. Festime perandorake gjatë një fushate ushtarake	58
Fig. 7. Sulltan Bajaziti i Dytë (1481-1512) në gjueti afër Filibesë [Plovdiv]	59
Ilb. Sistemi i devshirmes	60
II-5. Sistemi i devshirmes, i përshkruar nga një ish-jeniçer	60
II-6. Të krishterët kritikojnë sistemin e devshirmes; shkëputur nga <i>Jeta e Georgi Novit</i> nga Sofja (1539)	60
Fig. 8. Fëmijë duke u regjistruar si <i>devshirë</i>	61
Fig. 9. Aga jeniçerësh	62
II-7. Lutfi pasha kujton karrierën e tij, që nga koha kur u rekrutua me anë të sistemit të devshirmes	62
Ilc. Sistemi i timarit	63
II-8. Rregullat osmane që përcaktonin dhënien e timareve	63
II-9. Lista e të ardhurave që një spahi duhej të mblidhte nga timari i tij	63
II-10. Një timarliu i jepet një timar tjetër nga mesatar deri te i madh	63
II-11. Vendime për timarlinjtë që nuk merrnin pjesë në fushata ushtarake (1635)	64
Fig.10. Spahinj të armatosur	64
Ild. Ideologjia e mbrojtjes së nënshtetasve dhe praktikat e administratës juridike	65
II-12. Rekomandimet e Muratit I për Evrenoz beun, kur e caktoi atë guvernator (1386)	65
II-13. Fermani i Mehmetit I, lëshuar në dobi të murgjve të manastirit <i>Margarit</i> , në rajonin e Seresit (1419)	66
II-14. Vendimi i <i>kadiut</i> në një konflikt mes një të krishteri dhe një jeniçeri. (Sofje, 1618)	66
II-15. Vendimi i <i>kadiut</i> në një konflikt mes një myslimani dhe një të krishteri (Vidin, 1700)	66
II-16. Komuniteti i ishullit të Mikonos vendos të heqë kadiun (1710)	67
II-17. Vendim kundër <i>koxhabashit</i> Todoraki nga Samakoxhuku (1762)	67
II-18. Dekreti osman në mbrojtje të manastireve boshnjake (1785)	68
Ile. Provincat dhe shtetet vasale	68
II-19. Dispozita për statusin e Raguzës, përsëritur në një <i>ahidname</i> të lëshuar nga Murati III (1575)	68
II-20. <i>Ahidname</i> e Ahmetit I për Transilvaninë (1614)	69
II-21. Autonomia e Moldavisë (1716)	69
II-22. Udhëtari francez, Flashat, flet për statusin e veçantë të princave të Vllahisë (1741)	70
Skema 2: Ndarjet administrative të territoreve të sunduara nga osmanët (shekulli i 16-të).	71

Kapitulli III: Institucionet, komunitetet dhe ritet fetare	73
IIIa. Myslimanët	73
III-1. Mbishkrim në portalin e Xhamisë së Sulejmanit në Stamboll (mesi i shekullit të 16-të)	73
III-2. Dimitri Kantemiri mbi lutjet myslimane	74
Fig.11. Xhami e shekullit të 14-të në Iznik (Nikea)	75
Fig.12. Sulejmania (Xhamia e Sulejmanit) në Stamboll (1500-1557)	75
III-3. Arsyetimi i një myslimani mbi lidhjen që ekziston mes Allahut dhe shiut (1779)	75
Fig.13. Mbishkrime zburuese të Kuranit, në brendësi të Xhamisë Eski në Edrene (shekulli i 15-të)	76
Fig.13a. Xhamia e Hysen Pashës, e ndërtuar në vitin 1569 në Pljevlja	76
Fig.13b. Muret e brendshme të zburuara në xhaminë e Hysen Pashës në Pljevlja.	76
Fig.14. Një grua turke hipur mbi deve, duke shkuar për në pelegrinazhin e Mekës	77
III-4. Heterodoksia myslimane – Anekdota bektashinjshe	77
Fig.15. Qendra e vëzhgimit astronomik në Stamboll (rreth vitit 1580)	78
Fig.16. Heroi popullor, Nastradin Hoxha	78
IIIb. Të krishterët	78
III-5. Zgjedhja e Genadio Skolariosit si patriarku i parë ortodoks pas pushtimit të Kostandinopojës (1453)	78
Fig.17. Enë e argjendtë osmane e shekullit të 16-të, me mbishkrime greke, e cila përdorej në ritualet ortodokse.	79
III-6. Udhëtari francez Pierr Leskalopier tregon për <i>Manastirin e Shën Savës</i> në Serbi (1574)	79
III-7. Pali nga Alepoja përshkruan kishat moldave (mesi i shekullit të 17-të)	79
Fig.18. Manastiri i Voronetit në Moldavi (i ndërtuar në vitin 1488; afresket e jashtme janë pikturuar në vitet 1547-1550)	80
Fig.19. Darka e fundit – afresk në manastirin <i>Stavronikita</i> , Atos (1546)	80
Fig.20. Manastiri i Ostrogut në Malin e Zi, 1650.	80
III-8. Kozma Aitoliani u bën thirrje të krishterëve të arsimojnë fëmijët e tyre	81
III-9. Kiril Pejçinoviçi rreth marrëdhënieve të tendosura midis fshatarëve ortodoksë dhe priftërinjve (1816)	81
IIIc. Hebrejtë	82
III-10. Letër e Isak Xarfatit, rabin i Edrenesë (Adrianopojës), drejtuar hebrejve në Europën Qendrore (mesi i shekullit të 15-të)	82
III-11. Elijah Kapsali tregon për mirëqenien e hebrejve në Perandorinë Osmane gjatë sundimit të Mehmetit II	82
III-12. Ringjallja e hebrejve: shembulli i Sabbata Zevit (1666)	83
Fig.21. Doktor hebre – gravurë franceze (1568)	84
IIId. Bashkëjetesa dhe diskriminimi fetar	84
III-13. Dialogu fetar gjatë kohës që Gregori Palamasi u mbajt rob (1354)	84
III-14. Bashkëjetesa e komuniteteve të ndryshme fetare në qytetet osmane (rreth vitit 1660)	85
III-15. Marrëdhëniet midis ortodoksëve, katolikëve dhe luteranëve në Bullgari e Vllahi (1581)	86
III-16. <i>Fetvaja</i> e Ebus-Suudit për shiitët myslimanë (mesi i shekullit të 16-të)	87
III-17. Urdhri perandorak që ndalon punën për konvertimin “frëng” mes armenëve të Anatoisë Lindore (1722)	87

III-18.	Autoritetet osmane në Bosnjë gjykojnë një çështje midis ortodoksëve dhe katolikëve (1760)	87
III-19.	Kufizime perandorake për jomyslimanët (1631)	88
III-20.	Ekzekutimi i një ortodoksi që vishte rroba të papërshtatshme (1785/1789)	88
III-21.	Urdhri perandorak për një kishë të ndërtuar pa leje në Stanimaka, afër Plovdivit (1624)	89
III-22.	Mungesa e tolerancës së të krishterëve ndaj njerëzve që jetonin si çifte ndërfetare (Qipro, 1636)	89
III-23.	Rregullat fetare në Transilvani (1653)	89
III-24.	Vendim antihebre i sinodit peshkopal të Stonit, në Raguzë (1685)	90
III-25.	Privilegj për një hebre në Raguzë (1735)	90
III-26.	Martirizimi i Shën Kiranas në Selanik (1751)	90
Fig. 22.	Miniaturë osmane që paraqet ngritjen në qiell të Krishtit (1583)	91

Kapitulli IV: Ndarjet shoqërore dhe jeta e përditshme 93

IVa. Elitat dhe populli i thjeshtë 93

IV-1.	Elita osmane i përbuz fshatarët turq	93
Fig. 23.	Akinxhiu	94
Fig. 24.	Spahiu	94
Fig. 25.	Jeniçeri	95
Fig. 26.	Ushtarë në Shqipëri – pikturë nga Zhan-Baptist Hiler (1809)	95
Fig. 27.	Shejh-ul-Islami	95
Fig. 28.	Nëpunës a shkrues osman i rangut të lartë	96
Fig. 29.	Tregtar arab	97
Fig. 30.	Tregtar nga Raguzë	97
Fig. 31.	Rrobaqepës osman	97
Fig. 32.	Bariu	98
Fig. 33.	Peshkatari	98
Fig. 34.	Dervishi	99
Fig. 35.	Murg armen	99
Fig. 36.	Patriarku ortodoks i Kostandinopojës	100
Fig. 37.	Rabini i madh i Stambollit (fundi i shekullit të 18-të)	100
Fig. 38.	Fisnik i krishterë i shekullit të 18-të	101
Fig. 39.	Një ajan i shquar: Ali pasha i Janinës (1741-1822) – pikturë e Lui Dypresë (1819)	101
Fig. 40.	Këmbyes parash osman	102
Fig. 41.	Një përkthyes: Pjerr Jamoglu, përkthyes i ambasadës franceze (1787)	102
Fig. 42.	Ambasadori suedez (1788)	102
Fig. 43.	Skllav anijeje duke mbajtur racionin e tij të ujit	103

IVb. Jeta në fshat 103

IV-2.	Rregullorja mbi vetëqeverisjen në fshat në provincën e Vidinit (1587)	103
IV-3.	Detyrimi i fshatarëve për të kultivuar tokën (<i>Kodi i Karamanit mbi tokën</i> , 1525)	103
Fig. 44.	Shtëpi bullgare në Tërjavna (shekulli i 18-të)	104
IV-4.	Shtëpi bullgare pranë Ruses, të përshkruara nga udhëtari francez Pjerr Leskalopier (1574)	104
IV-5.	Përshkrimi i veshjes dhe njerëzve që jetonin afër Plovdivit (1553-1555)	104
IV-6.	Ushqimi dhe pijet në Shqipëri (rreth vitit 1810)	104

Fig. 45. Dhomë në Arbanas (shekulli i 18-të)	105
IV-7. Udhëtim përmes fshatrave bullgare (1761)	105
Fig. 46. Gra që po lajnë jashtë shtëpisë (Larisa, fillimi i shekullit të 19-të)	106
Fig. 47. Burra dhe gra në ishullin Paros, duke u rënë veglave muzikore dhe duke kërcyer	106
IV-8. Rrugët dhe letërkëmbimi në Shqipërinë osmane	106
IVc. Jeta në qytete	107
IV-9. Përshkrimi i Beogradit (1660)	107
Fig. 48. Një turk hipur mbi kalë, ngarkuar me shporta të mëdha për të mbajtur fruta dhe perime të freskëta	109
Fig. 49. Parada e bukëpjekësve në Stamboll (1720)	109
IV-10a. Rezenca e princit të Vllahisë, Kostandin Mavrokordatit, përshkruar nga udhëtari francez Flashat (mesi i shekullit të 18-të)	109
IV-10b. Johann Georg von Hahn përshkruan qytetin e Prizrenit (mesi i shekullit të 19-të)	110
IV-11. Statuti i esnafëve të bakallit në Moskopolis (1779)	111
IV-12. Kontrata për marrjen e një çiraku në ishullin e Skirosit (1793)	111
Fig. 50. Fëmijë osmanë hipur në një rrotullame për festën e Bajramit	111
IV-13. Fetvaja e Ebus-Suudit për ndalimin e kafeneve në perandori (çereku i tretë i shekullit të 16-të)	112
IV-14. Këngë mejhaneje nga Senji.	112
IV-15. Shkrimet e Evlija Çelebisë për bakllavanë e Beogradit (1660)	112
IV-16. Menuja e Shefki Mula Mustafait (Sarajevë, gjysma e dytë e shekullit të 18-të)	113
IVd. Jeta pranë kufijve të ndryshëm	113
IV-17. Luftëtarët osmanë <i>deli</i> , të përshkruar nga udhëtari francez Nikola de Nikolai (1551)	113
Fig. 51. Luftëtar osman <i>deli</i> (shekulli i 16-të)	114
IV-18. Institucioni i vëllamit në kufirin boshnjak (1660)	114
IV-19. Kërkesë osmane për një doktor nga Raguza (1684)	115
IV-20. Letra e Simun Koziciç Benjas, peshkop i Modrusit, drejtuar papës Leo X (1516)	115
IV-21. Letra e Fran Kërsto Frankopanit për Gaspar Kolnicin (1670)	115
IV-22. Këngë për sulmin kroat mbi Kladushë	116
IV-23. Marko Krajleviçi pi verë gjatë muajit të Ramazanit	116
IV-24. Letër e Petar Petroviç Njegoshit, dërguar Ali Pashë Rizvanbegoviçit (rreth vitit 1834)	117
IV-25. Ndikimi i të krishterëve tek myslimanët shqiptarë	118
IVe. Aspekte nga jeta e grave	118
IV-26. Martesa “mbretërore” në shekullin e 15-të	118
IV-27. Gratë shqiptare (rreth vitit 1810)	118
IV-28. Solidariteti ndërmjet grave të krishtera – flijimi i Shën Filoteas (1589)	118
IV-29. Akti themeltar i Esnafit të Grave Sapunprodhuese në Triki, Thesali (1738)	119
Fig. 52. Zonja e Athinës (1648)	119
IV-30. Divorc në një fshat afër Sofjes (1550)	120
Fig. 53. Grua turke me fëmijë (1568)	120
Fig. 54. Grua turke me veshjen që dilte në qytet – vizatim francez (rreth viteve 1630)	120
IV-31. Rasti i një gruaje qipriote që merr divorcin duke u konvertuar në islam (1609) – marrë nga regjistri i <i>kadiut</i>	121

Fig. 55. Vajzë malësore e Shqipërisë së Veriut (fillimshekulli i 19-të)	121
IV-32. Regjistrimi tek <i>kadiu</i> i divorcit të një burri mysliman dhe një gruaje të krishterë (1610)	121
IV-33. Tradhtia bashkëshortore e një jeniçeri me një grua myslimane në Stamboll (1591)	121
IV-34. Komente të zonjës Mari Uortlei Montagu mbi gratë osmane (1717)	122
Kapitulli V: Aspektet e krizës	125
Va. Fatkeqësitë “natyrore”	125
V-1. Zia e bukës në Stamboll (1758)	125
V-2. Tërmeti në Stamboll (1766)	126
V-3. Murtaja në Bukuresht (1813)	127
Vb. Kriza politike në Stamboll	127
V-4. Zgjidhjet që jepen në ditarin e Koçi beut për krizën e shtetit osman (rreth 1630)	127
V-5. Të dërguarit e princit moldav Kostandin Mavrokordati argumentojnë se në Stamboll është e nevojshme të korruptosh shumë njerëz (1741)	128
Vc. Luftërat, kryengritjet dhe trazirat në popull	128
V-6. Fshatarët largohen drejt qyteteve (1665)	128
V-7. Kryengritja e Mehmet aga Bojaxhi-oglu-së në Qipro (rreth 1680)	129
V-8. Raport, dërguar papës, lidhur me kryengritjen në Çiprovcit (1688)	130
V-9. Serbët largohen nga frika e përndjekjeve osmane (1690) – dëshmia e (Dhjakut) Atanasije Gjakon Sërbinit	130
V-10. Raport i guvernatorit të përgjithshëm venecian për Dalmacinë, në lidhje me ndikimin që Shçepan Mali kishte në Malin e Zi, 1767	131
V-11. Kryengritja moldave kundër osmanëve (1711)	131
V-12. Ditari i një oficeri habsburgas që përshkruan rrethimin e Dubicës (1788)	132
V-13. Mungesa e sigurisë gjatë udhëtimit nëpër Shqipëri	132
V-14. Bastisja e Kazanlikut nga Topal Ibrahim (1809)	133
V-15. Letër e Petar Petroviç Njegoshit, dërguar Josip Jelaçicit (3 qershor 1849)	133
V-16. Ndërthurja e fatkeqësive në rrëfimin e mësuesit bullgar Todor nga Pirdopi, afër Sofjes (1815-1826)	133
V-17. Lutje drejtuar sulltanit për të emëruar Hysen Gradashçeviçin në postin e vezirit	134
V-18. Leopold Ranke shkruan për Hysen Gradashçeviçin	135
Bibliografia	137
Shënime mbi koordinatorët	141
Lista e kontribuesve	143
Lista e mësuesve që morën pjesë në seminarët vlerësuese	144
Harta: Perandoria Osmane dhe Europa (1600)	146

Perandoria Osmane është një nga forcat më të mëdha politike, e cila i ka dhënë trajtën historisë së Europës Juglindore për një periudhë të gjatë kohore. Në të vërtetë, nga shekulli i 14-të deri në fillim të shekullit të 20-të, shteti osman ka qenë organizmi politik më i madh në këtë rajon. Megjithatë, kjo nuk është e vetmja arsye për të studiuar historinë e Perandorisë Osmane në Europën Juglindore. Perandoria Osmane është e rëndësishme për vetëpërcaktimin kolektiv të kombeve të Europës Juglindore.

Lufta kundër osmanëve ishte një përparësi tepër e dukshme për të argumentuar lidhjen që këto kombe kishin me Europën e krishterë. Për më tepër, pushtimi osman shpesh konsiderohet si përgjegjës për prapambetjen ekonomike dhe pësjtjellimin politik, i cili ka ndikuar edhe më tej në shumë vende të Europës Juglindore deri në ditët e sotme. Nuk është qëllimi ynë që të debatojmë këtu *pro ose kundër* përgjegjësisë osmane për këto dukuri. Ne mendojmë që vështrimi më nga afër i një morie burimesh të historisë sonë të përbashkët nga periudha osmane, do të na ndihmojë të gjykojmë këto çështje, si dhe çështje të tjera, në mënyrë të pavarur.

Ka edhe një arsye tjetër për të studiuar historinë e periudhës osmane. Gjatë dhjetëvjeçarëve të fundit, studimet e periudhës osmane kanë qenë një nga fushat më dinamike të studimeve historike jo vetëm në Turqi dhe në vende të tjera të Europës Juglindore, por edhe në Europën Perëndimore, Shtetet e Bashkuara, madje dhe në Japoni. Historianët kanë pasur mundësi të kenë në duar burime të reja, mbi të cilat ata kanë ngritur teza të ndryshme, me ndihmën e metodave të reja dhe të vjetra; për rrjedhojë, imazhi ynë mbi historinë osmane tani është më i pasur, më i detajuar dhe më i baraspeshuar. Për më tepër, shumë fakte të marra më parë si të mirëqena janë vënë në pikëpyetje dhe/ose nuk janë pranuar nga studime të kohëve të fundit.

Shpeshherë është argumentuar që Perandoria Osmane ishte një shtet turk. Është e vërtetë që themeluesit e shtetit dhe dinastisë osmane kishin origjinë turke, por me pushtimet që kreu, shteti osman përfshinte një numër të madh popujsh, të cilët flisnin gjuhë të ndryshme dhe që u përkisnin besimeve të ndryshme fetare. Për më tepër, gjatë pjesës më të madhe të historisë, shtesa sunduese osmane ishte tepër e përzier nga pikëpamja etnike. Në të vërtetë, që nga "periudha klasike" e Mehmetit të Dytë dhe Sulejmanit, deri në shfaqjen e nacionalizmit në shekullin e 19-të, përfaqësuesit e klasës sunduese osmane e konsideronin etiketimin "turq", si sinonim për fshatarët e vrazhdë dhe analfabetë nga Azia e Vogël, me të cilët ata shpresonin të kishin sa më pak anë të përbashkëta. Po ashtu, zyrtarët dhe intelektualët osmanë asnjëherë nuk e quanin shtetin e tyre "Turk"; ata e quanin atë "devlet-i-aliye" ("shteti i lartë" ose "devlet- i-ali-Osman" ("shteti i shtëpisë së Osmanëve"). Si në shumë shtete të tjera gjatë mesjetës dhe fillimit të kohës së re, besnikëria ndaj dinastisë ishte më e rëndësishme se çdo përkatësi etnike.

"Despotizmi osman" është kundërshtuar gjithashtu në punime historike të kohëve më të fundit. Argumenti më serioz kundër këtij koncepti është fakti që ai nuk merr parasysh ndryshimin, kurse në të vërtetë shoqëria osmane ndryshoi shumë gjatë ekzistencës së saj të gjatë. Në fakt, të paktën gjatë së ashtuquajturës "periudhë klasike", sulltanët ishin të plotfuqishëm dhe mëtonin të kontrollonin gjithçka që ndodhte në zotërimet e tyre. Megjithatë, ishte tepër e vështirë të kontrollohej një perandori kaq e madhe, e shtrirë në tri kontinente, e për më tepër, me atë numër të paktë të mjeteve teknike gjatë mesjetës së vonë dhe fillimit të kohës së re. Edhe sistemi i njohur i *timarit*, i cili u mundësonte sulltanëve të kontrollonin pjesën më të rëndësishme të ushtrisë së tyre, në të vërtetë ishte vetëm një formë e mekanizmit, i cili praktikisht përdorej kudo në botë, në shoqëritë e pjekura bujqësore, me territor dhe popullsi të madhe, për të arritur në shkallë lokale atë çka nuk mund të arrihej në të gjithë vendin njëherësh, për shkak të sistemit të pazhvilluar monetar dhe teknologjisë paraindustriale të transportit dhe komunikimit: kjo ishte shpërndarja e elitës qeverisëse në të katër anët, në kurriz të fshatarëve, për të vendosur ligjin dhe mbajtur rregullin dhe për të bërë kalimin e mbiprodhimit nga prodhuesit, tek vetja.

As kontrolli i sulltanit mbi *timaret*, dhe as monopoli i timareve mbi armët e zjarrit (Perandoria Osmane mund të konsiderohet si një “perandori baruti”, ashtu siç mund të konsiderohen dhe shume vende të tjera gjatë fillimit të kohës së re), nuk mbijetuan mbas krizës së fundshekullit të 16-të.

Për më tepër, edhe pse sulltanët pretendonin se autoriteti i tyre ishte absolut, ashtu si shumë sundimtarë “absolutë” në Azi, Europë apo pjesë të tjera të botës, ata duhej të merrnin parasysh kufizimet që vinin nga Ligji i Shenjtë i Zotit - në rastin e osmanëve nga *Sheriati*. Shpeshherë sulltanët e anashkalonin këtë kufizim me ndihmën e *şeyh-ül-Islam-it*, por në të vërtetë mbështetja e tyre në këtë procedurë na zbulon se e kuptonin që fuqia e tyre nuk ishte e pakufizuar. Për ta thënë më qartë, fuqia “despotike” e sulltanëve osmanë teorikisht varej nga Zoti, dhe praktikisht nga rrethanat njerëzore.

Përplasjet ndërmjet shoqërive dhe popujve të Europës Juglindore nga njëra anë, dhe osmanëve pushtues/shtypës nga ana tjetër, kanë qenë tema kryesore në shumicën e historive tona kombëtare. Është e qartë që ka patur shumë çaste konfliktesh e mizorish, si gjatë pushtimit, ashtu edhe gjatë sundimit të gjatë osman. Megjithatë, historia e Europës Juglindore nga shekulli i 14-të deri në shekullin e 20-të nuk përbëhet vetëm nga konflikte. Në të vërtetë, ashtu si dhe në shumë shoqëri të tjera të sunduara nga perandoritë e mëdha shumëkombëshe e me shumë besime fetare, njerëzit jo vetëm kanë bërë qëndresë, por edhe kanë kërkuar mënyra për t’u përshtatur me situatat historike, ose për të ndërtuar një fat më të mirë për veten e tyre dhe për komunitetet të cilave ata u përkisnin. Ndonjëherë kjo përfshinte “negociatat” me sundimtarët, si dhe bashkëpunimin aktiv me ta, për të fituar disa privilegje individuale ose kolektive. Kjo mund të interpretohet edhe si nënshtrim ndaj autoriteteve, ose, në të kundërt, mund të shihet edhe si zgjedhje e një forme pasive ose aktive qëndrese. Kjo do të thotë, gjithashtu, që jeta e përditshme zakonisht ishte më e rëndësishme se çështjet politike. Studime të kohëve të fundit kanë hedhur dritë mbi disa aspekte praktike të jetës së njerëzve në Europën Juglindore gjatë sundimit osman, duke bërë krahasime me situata dhe ngjarje të ngjashme në rajone të tjera gjatë së njëjtës periudhë, duke paraqitur elementet e përbashkëta për të gjithë Europën Juglindore dhe karakteristikat specifike të zonave të veçanta të rajonit.

Në dritën e këtyre studimeve krahasuese të kohëve të fundit, karakteri “përrjashtimor” historik i Europës Juglindore gjatë sundimit osman zhduket shkallë-shkallë: ngjashmëritë me rajone të tjera dhe me shoqërinë tonë të sotme na e bëjnë atë të njohur. Sigurisht, që sërish mbeten dallimet, të cilat janë dhënë me detaje në studimet e kohëve të fundit, por ato asnjëherë nuk kanë arritur deri aty sa ta kthejnë historinë e Europës Juglindore nën Perandorinë Osmane në një truall ekzotik. Këto dallime na ndihmojnë të kuptojmë më mirë kompleksitetin e shoqërive në të shkuarën dhe të tashmen, dhe në të vërtetë, ky është një nga qëllimet kryesore të njohurive historike.

Ky *Libër pune* synon t’u japë mësuesve, nxënësve dhe studiuesve një mundësi tjetër, për ta parë historinë e Europës Juglindore gjatë sundimit osman nga një këndvështrim i ri. Për të shmangur përsëritjet me *Librin e punës 2* të këtij projekti, i cili trajton problematikën që ka të bëjë me kombet dhe shtetet në Europën Juglindore, shekulli i fundit i ekzistencës së Perandorisë Osmane nuk është përfshirë në këtë libër. Për këtë arsye, ky *Libër mbaron* me fundin e shekullit të 18-të, duke përfshirë vetëm disa burime nga shekulli i 19-të. Edhe me këtë kufizim, ishte praktikisht e pamundur të ilustrueshin të gjitha aspektet dhe detajet e pesë shekujve të mesjetës së vonë dhe fillimeve të historisë së re të Europës Juglindore, në një numër të kufizuar faqesh. Prandaj na u desh të vendosnim disa përparësi dhe të bënim disa zgjedhje. Disa aspekte, edhe pse të rëndësishme, duhej ose të hiqeshin, ose të përmbledheshin shumë shkurt. Në përzgjedhjen tonë të burimeve jemi mbështetur nga kontribuesit tanë dhe jemi munduar të japim një panoramë të baraspeshuar si nga pikëpamja gjeografike, ashtu edhe nga ajo tematike. Gjithsesi jemi të ndërgjegjshëm që disa prej lexuesve të cilët do të lexojnë dhe/ose do të përdorin këtë *Libër*, mund të mendojnë se edhe ata mund të kishin përfshirë tekste ose pamje të tjera; nëse është kështu, ne do të kemi arritur njërin prej synimeve tona, i cili është të nxisim mësuesit, nxënësit dhe historianët profesionistë të rrokin rëndësinë e shumëllojshmërisë së shqyrtimeve dhe interpretimeve dhe të hedhin një vështrim të ri në historinë e ndërlikuar të Europës Juglindore gjatë sundimit të Perandorisë Osmane.

Kronologjia

Sulltanët osmanë	Proceset politike	Ngjarjet politike dhe ushtarake	Ndryshimet territoriale	Shoqëria dhe kultura	Ngjarjet më të rëndësishme jashtë Perandorisë Osmane
Osmani i Parë (1281-1324)	Rreth viteve 1300-1345 - Nis zgjerimi territorial osman në Azinë e Vogël Veriperëndimore, në kurriz të Perandorisë Bizantine; gjatë kësaj periudhe, emirati osman është në konkurrencë me principatat e tjera turke në Azinë e Vogël; hyrja shkallë-shkallë e dijetarëve myslimanë (ulema) në sistemin politik osman.	1302 – Fitorja e osmanëve kundër Bizantit në Bafeon.			1307 – Dorëzimi i sulltanatit Selxhuk të Rumit; principatat turke të Azisë së Vogël bëhen vasale të drejtpërdrejta të shtetit mongol (Ilçanid) në Persi.
Orhani (1324-1362)			1326 – Pushtimi i Brusës (Bursës), i cili u pasua nga pushtimi i Nikeas (Izmit, 1331) dhe Nikomedias (Izmit, 1337).	Kthimi i qyteteve bizantine në qytete osmane (kryesisht myslimane); ky proces përhapet shkallë-shkallë në Azinë e Vogël dhe Ballkan gjatë shekullit të 14-të dhe 15-të.	1335 – Shpërbërja e Perandorisë Ilxhanid; principata (emirati) osmane bëhet e pavarur.
				1339 – Orhanije, Bursë - xhamia e parë në formë T-je.	1337-1453 – Lufta Njëqindvjeçare ndërmjet Francës dhe Anglisë.
					1341-1354 – Lufta civile në Perandorinë Bizantine.
					1345-1353 – Epidemia e murtajës (vdekja e zezë) përhapet në Azi, Europë dhe Afrikën Veriore.
		1345 – Ndërhyrja e parë ushtarake osmane në Europë, në ndihmë të perandorit të ardhshëm bizantin Joan VI Kantakuzen (1347-1345).	1345 – Pushtimi i emiratit Karesi, përfshirë edhe bregun lindor të Dardaneleve.		
				1346-1347 – Nga Kafa, murtaja mbërrin në Europën Juglindore dhe përhapet në pjesë të mëdha të rajonit.	

Sulltanët osmanë	Proceset politike	Ngjarjet politike dhe ushtarake	Ndryshimet territoriale	Shoqëria dhe kultura	Ngjarjet më të rëndësishme jashtë Perandorisë Osmane
	1345-1402 – Zgjerimi territorial osman në Europën Juglindore; gjatë kësaj periudhe, udhëheqësit ushtarakë të kufirit turk vepronin shpesh me iniciativën e tyre dhe u integruan dalngadalë në sistemin politik osman; osmanët përdorin mekanizma të ndryshëm politikë për të arritur zgjerimin territorial: marrëveshjet me shtetet ekzistuese në Europën Juglindore (të cilat pranohen si haraçpaguese), martesat për hir të aleancave, marrja me forcë dhe shpërndarja e timareve luftëtarëve të tyre; kolonizimi i territoreve me turq të ardhur nga Azia e Vogël etj. Në vitet 1390, Bajaziti e shpejton me dhunë ecurinë e integritimit perandorak, duke shkaktuar pakënaqësi tek turqit në Azinë e Vogël etj.		1354 – Pushtimi i Galipolit.		1355 – Vdes Stefan Dushani (1331-1355); rënia e shtetit serb.
Murati i Parë (1362-1389)			1361-1369 – Pushtimi i Trakës bashkë me Edrenenë.		
		1371 – Fitorja e osmanëve ndaj serbëve në Çirmen.	Vitet 1370-1380 – Pushtimi i Maqedonisë dhe disa pjesëve të Greqisë dhe Shqipërisë.	1378-1391 – Xhamia Jeshil, në Iznik	1370-1405 – Sundimi i Timur Lengut.
Bajaziti i Parë (1389-1402)		1389 – Beteja e parë e Kosovës; Osmanët mundin koalicionin ballkanik të udhëhequr nga princi serb Llazar; Serbia bëhet vasale e shtetit osman.	1390-1391 – Osmanët aneksojnë për herë të parë principatat turke në Azinë e Vogël Jugperëndimore (Saruhanin, Ajdinin, Menteshen etj.)		1385 – Bashkimi i Polonisë me Lituaninë.
		1396 – Beteja e Nikopolisit; Bajaziti i Parë mposht ushtrinë kryqtare të drejtuar nga Sigismundi i Luksemburgut, mbret i Hungarisë.	1396 – Me aneksimin e Vidinit kryhet dhe përfshirja e plotë e Bullgarisë në zotërimet osmane.		
			1397-1398 – Bajaziti i Parë përfundon pushtimin e pjesës më të madhe të Azisë së Vogël.		
1402-1413 - Lufta civile për mbretërim ndërmjet djemve të Bajazitit të Parë.		1402 – Beteja e Ankarasë; Bajaziti i Parë mundet dhe kapet rob nga Timur Lengu.	1402 – Timur Lengu ngre përsëri një sërë principatash turke në Azinë e Vogël.	1403-1414 Xhamia Eski, në Edrene.	
Mehmeti i Parë (1413-1421)	Nis rimëkëmbja dhe rindërtimi me kujdes i shtetit osman; rinisin zgjerimet territoriale, por të kujdesshme, si në Ballkan, dhe në Azinë e Vogël.	1419-1420 – Fushatat osmane në Danubin e Poshtëm; Vllahia bëhet vasale e shtetit osman.	1419-1420 – Pushtimi i Dobrukhës, Gjurgut dhe Turnut	1416 – Rebelohet sheiku Bedredin; thyhet nga Mehmeti i Parë	

Sulltanët osmanë	Proceset politike	Ngjarjet politike dhe ushtarake	Ndryshimet territoriale	Shoqëria dhe kultura	Ngjarjet më të rëndësishme jashtë Perandorisë Osmane
Murati i Dytë (1421-451, me një ndërprerje në sundimin e tij nga 1444-1446.)			1425-1428 – Aneksimi përfundimtar i Azisë së Vogël Jugperëndimore (principatat e Ajdinit, Menteshesë, Tekes, Germijanit etj.).	1421-1437 Kompleksi Muradije në Bursa zbukurohet nga poçarët nga Tabrizi.	
			1430 – Selniku pushtohet nga osmanët.		
			1439 – Serbia pushtohet për herë të parë nga osmanët.		
	Si kundërveprim ndaj përdorimit të artillerisë nga ushtria hungareze, osmanët të detyruar fillojnë të përdorin armët e zjarrit.	1443 – Fillon fushata hungareze në Ballkan; shqiptarët, të udhëhequr nga Skënderbeu (Gjergj Kastrioti), organizojnë një qëndresë të suksesshme.	1443 - Osmanët lëshojnë Serbinë dhe Shqipërinë.		
	1444 – Fushata e re hungareze në Ballkan thyhet në Varna.				
	1448 – Beteja e dytë e Kosovës; osmanët dalin fitimtarë ndaj ushtrisë hungareze të udhëhequr nga Janosh Huniadi.				
Mehmeti i Dytë (1444-1446, 1451-1481)	Shteti osman organizohet tërësisht si perandori ("epoka klasike"); vendoset struktura e Pallatit dhe një hierarki e qartë e rendit shoqëror; pjesërisht vriten, dhe me ndihmën e kapikuluve (skllevërve	1456 – Osmanët thyhen në Beograd nga Janosh Huniadi	1453 – Pushtimi i Kostandinopojës.	Kostandinopoja kthehet në kryeqytet osman, -Stamboll; <i>Shën Sofia</i> kthehet në xhami; ndërtohen <i>Pallati Topkapi</i> (deri në vitin 1478), tregu i mbuluar (<i>bezistan</i>) dhe një sërë xhamish (midis të cilave <i>Xhamia Fatih</i> – 1463-1470).	1453 – Fundi i Luftës Njëqindvjeçare; Franca del fituese.

Sulltanët osmanë	Proceset politike	Ngjarjet politike dheushtarake	Ndryshimet territoriale	Shoqëria dhe kultura	Ngjarjet më të rëndësishme jashtë Perandorisë Osmane
	të konvertuar të sulltanit), shfuqizohet tërësisht fisnikëria e vjetër; bëhet regjistrimi i pjesës më të madhe të tokave si pronë shtetërore, e cila u shpërnda si <i>fief</i> (timar); për herë të parë përdoren me efektshmëri armët e zjarrit (Perandoria Osmane u quajt "Perandoria e Barutit").		1455-1456- Moldavia bëhet haraçpaguese.		1455 – Gutenbergu boton Biblën e shtypur.
			1459 – Serbia aneksohet përfundimisht.		
			1460 – Pushtohet Dukata e Athinës, Despotati i Mistras dhe pjesa më e madhe e Moresë.		
			1461 – Pushtimi i Perandorisë Bizantine të Trebizondës.	1454 – Patriarku Genadius themelon Akademinë e Patriarkanës në Kostandinopojë.	
		1463-1479 – Lufta osmano – venedikase.	1463 – Pushtimi i pjesës më të madhe të Bosnjës.		1462-1505 – Sundimi i Ivanit të Tretë në Moskovi; marrja e disa principatave ruse dhe shkëputja e Rusisë nga <i>Hordhia e Artë</i> (1480).
			1468 – Pushtimi i Karamanit (Azia e Vogël).		
		1473 – Fitorja osmane mbi Uzun Hasanin në Otlukbeli; forcohet sundimi osman në Anatoli	1470 – Pushtimi i Negropontit (Eubea).		
		1475 – Beteja e Vasluit; osmanët munden nga Stefani i Madh, princi i Moldavisë (1457-1504).	1475 – Osmanët pushtojnë Kafan (koloni gjenoveze në Krime); Hanati Tatar i Krimesë bëhet vasal i Perandorisë Osmane.	1476 – Botohet libri i parë greqisht në Milano (Kostandin Laskaris, Επιτομη των οκτω του λογου μερων).	1469-1492 – Në Firence sundon Lorenzo di Medici; shkëlqimi i Rilindjes Evropiane.
			1479 – Pushtohet pjesa më e madhe e Shqipërisë.		
			1480 – Osmanët pushtojnë Otranton (Italinë Jugore); e lëshojnë atë më 1481.		

Sulltanët osmanë	Proceset politike	Ngjarjet politike dhe ushtarake	Ndryshimet territoriale	Shoqëria dhe kultura	Ngjarjet më të rëndësishme jashtë Perandorisë Osmane
Bajaziti i Dytë (1481-1512)	Politika e paqimit të acarimeve të brendshme shkaktuar nga "despotizmi" i Mehmetit të Dytë, ndërkohë u ruajtën arritjet kryesore centralizuese.		1483 - Pushtimi i Hercegovinës.		
			1484 – Pushtimi i Çilias dhe Cetatea Albas (Akermanit); Moldavia humb daljen në Detin e Zi.	1492 – Dëbimi i hebrenjve sefarditë nga Spanja; një pjesë e madhe e tyre mirëpritën dhe vendosen në Perandorinë Osmane;	1489 – Qiproja bëhet territor venedikas.
		1499-1503- Lufta osmano-venedikase.	Pushtimi i fortesave venedikase në Greqinë kontinentale dhe në Shqipëri.	1493 – shtypshkronja e parë në Stamboll, e ngritur nga hebrenjtë sefarditë të ardhur nga Spanja;	1492 – Kolombi zbulon Amerikën.
			1498 – Perandoria Osmane anekson zonën e brendshme të Malit të Zi; pjesa e bregdetit malazes mbetet nën sundimin venedikas.	1493 – shtypshkronja e parë sllave në Europën Juglindore në Cetinë Mal i Zi (nën ndikimin venedikas); në shekullin e 16-të, shtypshkronjat sllave u përhapën edhe në Vllahi (1508), Bosnjë, Serbi dhe Transilvani, por shumica prej tyre funksionuan vetëm për një periudhë të shkurtër kohe.	1494 – Fushata franceze në Itali; fillimi i luftërave italiane.
			1499-1540 – Pushtimi i Likas dhe i disa pjesëve të Dalmacisë.	1505 – Ngrihet xhamia Bajaziti i Dytë në Stamboll.	1497-1498 - Vasko de Gama zbulon rrugën detare nga Portugalia për në Indi.
Selimi i Parë (1512-1520)	Shtypet me forcë rebelimi i brendshëm pro persian në Anatoli dhe bëhen zgjerime të konsiderueshme territoriale në Lindjen e Afërme, çka rriti ndjeshëm elementin mysliman në Perandorinë Osmane.	1514 – Beteja e Çaldiranit; fitore e madhe osmane në Persi.	1514-1515 – Merret pjesa lindore e Azisë së Vogël.		1502 – Vendoset dinastia e Sefevidëve në Persi; Persia bëhet shiite.
		1516 – Beteja e Marxh Dabikut; fitore e madhe osmane ndaj mamlukëve.	1516-1517 – Pushtimi i Sirisë, Palestinës dhe Egjiptit; osmanët marrin nën mbrojtje Mekën dhe Medinën.		1517 – Botohen "95 tezat" e Martin Luterit në Vitenberg, Gjermani; fillon Reformacioni.

Sulltanët osmanë	Proceset politike	Ngjarjet politike dhe ushtarake	Ndryshimet territoriale	Shoqëria dhe kultura	Ngjarjet më të rëndësishme jashtë Perandorisë Osmane
			1519 – Algjeria njih varësinë nga Perandoria Osmane.		1519 – Karli V zgjidhet perandor gjermano-romak. Duke qenë edhe mbret i Spanjës që nga viti 1516, ai gëzon pushtet të konsiderueshëm dhe e përqendron këtë pushtet në dinastinë habsburgase, duke u bërë kështu kundërshtari më i fuqishëm i Perandorisë Osmane.
Sulejmani i Parë "Ligjvënësi" (1520-1566)	Kulmi i pushtetit osman; zgjerim territorial si në Europë, ashtu dhe në Azi, duke ndërthurur fuqinë ushtarake me një veprimtari të gjerë diplomatike; sistemimi i së drejtës dhe administratës osmane.		1521 – Pushtimi i Beogradit.	1526 – Piri Reisi (1465-1554) shkruan Kitabi Bahrije (Libri i detit), ku përmbledh përvojën detare të asaj periudhe; më 1513, ai bën gjithashtu një hartë detare të detajuar, ku paraqiten edhe dy Amerikat.	1519-1522 – Magelani nis udhëtimin e parë rreth botës.
			1522 – Pushtimi i Rodosit.		
		1526 – Beteja në Mohaç; fitore e madhe ndaj Hungarisë.			
		1529 – Në Hungari fillon konflikti osmano-habsburgas; dështon Rrethimi i Parë i Vjenës.	1534-1535 – Pushtimi i Irakut.		
		1538 – Osmanët kryejnë një fushatë të suksesshme në Moldavi.	1538- Aneksimi i Benderit (Tigina).	1538- Sinani (i njohur si Mimar Sinan, 1490-1588) bëhet arkitekti perandorak; shkëlqimi i arkitekturës osmane.	
		1541 – Sulejmani nis një fushatë të re në Hungari.	1541 – Aneksionet Hungaria Qendrore (provinca e Budës); Transilvania bëhet principatë haraçpaguese.		
					1543 – Koperniku boton <i>De revolutionibus orbium coelestium</i> .
					1545-1563 -Këshilli i Trentos; Reformacioni Katolik

Sulltanët osmanë	Proceset politike	Ngjarjet politike dhe ushtarake	Ndryshimet territoriale	Shoqëria dhe kultura	Ngjarjet më të rëndësishme jashtë Perandorisë Osmane
			1551-1552 – Aneksionet e Banatit.	Mesi i shekullit të 16-të – Reformati shpërndahet në Hungari dhe në Transilvani; saksonët e Transilvanisë pranojnë <i>luterianizmin</i> , ndërsa një pjesë e madhe e popullsisë hungareze pranojnë <i>kalvinizmin</i> .	1551-1556 – Rusia anekson hanatet tartare të Kazanit dhe të Astrahanit.
		1555 – Në Amasja nënshkruhet paqja midis Perandorisë Osmane dhe Persisë; bëhet më i qëndrueshëm kufiri lindor i Perandorisë Osmane.		1550-1557 – Në Stamboll ndërtohet <i>Xhamia Sulejmanie</i> nga Mimar Sinani.	1555 – Në Perandorinë Gjermane arrihet paqja fetare e Augsburgut.
				1555 – Libri i parë i botuar në gjuhën shqipe: <i>Meshari (Libri i Shërbesave)</i> , nga Dom Gjon Buzuku (botuar në Itali).	1556 – Rënia nga fronti e Karlit V; ndarja e zotërimeve habsburgase ndërmjet trashëgimtarëve spanjollë dhe austriakë.
			1566 – Osmanët aneksojnë Kiosin.	1557 – Ringrihet Patriarkana Ortodokse Serbe e Pejës.	1562-1598 – Luftërat fetare në Francë.
Selimi i Dytë (1566-1574) - "Pijaneçi"		1571 – Në Lepanto, flota osmane mundet nga flota e Lidhjes së Shenjtë.	1570-1571 – Pushtimi i Qipros.	1567 – Shtypshkronja e parë armene në Stamboll. 1569-1575 – Mimar Sinani projektonte <i>Xhaminë Selimje</i> në Edrene.	1566 – Fillon revolucioni antspanjoll në Vendet e Ulëta.
Murati i Tretë (1574-1595)	Kriza financiare, zhvleftësimi i akçeve dhe inflacioni.	1578-1590 – Lufta shkatërrimtare me Persinë.	Pushtimi i Azerbajxhanit dhe i disa provincave të tjera persiane.	1580 – Shkatërrimi, me urdhër të Sulltanit, i observatorit astronomik në Stamboll, pas kundërshtimeve nga drejtuesit fetarë.	1587-1629 – Sundimi i Abazit të Parë në Persi; kulmi i pushtetit Sefevid.

Sulltanët osmanë	Proceset politike	Ngjarjet politike dhe ushtarake	Ndryshimet territoriale	Shoqëria dhe kultura	Ngjarjet më të rëndësishme jashtë Perandorisë Osmane
	Krizë e brendshme e rëndë në Perandorinë Osmane; luftërat e gjata me Perandorinë Habsburgase dhe Persinë shkaktuan vështirësi financiare dhe rënien e organizmave tradicionale ushtarake, veçanërisht të trupave spahi; Perandoria Osmane shkon dalëngadalë drejt përdorimit të mercenarëve (<i>levend</i>) dhe shton numrin e atyre që duhet të paguajnë taksën bujqësore (<i>iltizam</i>).	1593-1606 – Lufta shkatërrimtare me Lidhjen e Shenjtë, e kryesuar nga habsburgët austriakë; rebelimi kundërosman i principatave rumune (1594).		1583-1586 – Kompleksi Muradije në Manisa. 1596 – 1609 – Rebelimi Xhelali në Azinë e Vogël.	1588 – Shkatërrimi i armadës spanjolle nga flota angleze. 1598 – Edikti i Nantës, tolerancë ndaj kalvinistëve francezë.
Mehmeti i Tretë (1595-1603)					
Ahmeti i Parë (1603-1617)		1602-1612 – Lufta me Persinë. 1606 – Traktati i Paqes në Zsitvatorok me habsburgët austriakë.	Osmanët humbasin territoret e pushtuara në vitet 1578-1590; humbjet e para të mëdha territoriale të Perandorisë Osmane.	1609-1616 – Në Stamboll ngrihet xhamia e sultan Ahmetit (<i>Xhamia Blu</i>)	1603 – Vdes Elizabeta e Parë (1558-1603); Xhejms Stjuart, mbret i Skocisë, bëhet edhe mbret i Anglisë, duke bashkuar të dyja mbretëritë. 1613 – Vendosja e dinastisë së Romanovëve në Rusi.
Mustafai i Parë (1617-1618)					
Osmani i Dytë (1618-1622)	Përpjekjet për reforma të brendshme shkaktojnë rebelimin e jeniçerëve; sultani rrëzohet nga fronti dhe vritet.	1620-1634 – Lufta me bashkimin Poloni-Lituani për sundimin mbi Moldavinë.			1618-1648 – Lufta 30-vjeçare.
Mustafai i Parë (1622-1623)					
Murati i Katërt (1623-1640)	Ndiqet një politikë e ashpër për të rivendosur ligjin dhe rregullin.	1623-1639 – Lufta me Persinë; pas humbjeve fillestare në luftë kundër Abazit të Parë, me ekspeditat e Muratit të Katërt dhe Traktatin e Paqes së Kasri-Sirinit, (1639) rivendosen kufijtë e viteve 1555 dhe 1612.		1627 – Patriarku Ciril Lukarisi hap një shtëpi botuese greke në Stamboll; ajo u mbyll nga osmanët mbas ekzekutimit të patriarkut. (1638)	
				1635 – Revan Kiosku, në Pallatin Topkapi.	

Sulltanët osmanë	Proceset politike	Ngjarjet politike dhe ushtarake	Ndryshimet territoriale	Shoqëria dhe kultura	Ngjarjet më të rëndësishme jashtë Perandorisë Osmane
Ibrahimi i Parë - "I çmenduri" (1640-1648)		1645-1669 – Lufta shkatërrimtare me Venedikun.	Pushtimi i Kretës (përfundoi vetëm më 1669);		1640 – Fillimi i Luftës Civile në Angli, midis mbretit dhe parlamentit.
Mehmeti i Katërt (1648 – 1687)	Mbas disa viteve trazirash të brendshme, vezirët e mëdhenj të familjes së Qyprilinjve arritën të forconin institucionin e vezirit të madh, të rivendosnin rregullin e brendshëm dhe të rifillonin zgjerimin e jashtëm territorial.	1656 – Mehmet Qyprili pasha emërohet vezir i madh, dhe merr pushtet të plotë për të qeverisur Perandorinë.		1648-1657 – Gjeografi dhe historiani i famshëm osman Qatip Çelebi (1609-1657) shkruan librin e tij gjeografik <i>Xhihannüma</i> .	1648 – Rebelimi i kozakëve në Ukrainë, i udhëhequr nga Bogdan Hmelnicki; krizë në bashkimin Poloni-Lituani.
		1661 – Fazel Ahmed Qyprili pasha pason babanë e tij si vezir i madh (1661-1676).		1665-1666 – Lëvizja mesianike e Sabbata Zevit.	1655-1660- Lufta e Parë Nordike.
		1672-1676 – Lufta me bashkimin Poloni-Lituani.	Pushtimi i Podolias.	1667 – Tërmet i madh që dëmton rëndë Raguzën.	1661 – Fillimi i sundimit personal të Luigjit XIV në Francë (mbret në vitet 1643-1715); kulmi i absolutizmit francez.
		1683 – Rrethimi i dytë osman i Vjenës; osmanët munden në Vjenë nga një ushtri austro-polake.			
		1684 – Krijohet Lidhja e Shenjtë (Austria, Poloni-Lituania, Venediku, Shteti Papal, dhe Rusia, që nga viti 1686).	1686-1687 – Trupat austriake pushtojnë Hungarinë dhe Transilvaninë.		1685 – Shfuqizimi i Dekretit të Nantës në Francë.
				1687 – Isak Njutoni boton <i>Philosophiae naturalis principia mathematica</i> .	

Sulltanët osmanë	Proceset politike	Ngjarjet politike dheushtarake	Ndryshimet territoriale	Shoqëria dhe kultura	Ngjarjet më të rëndësishme jashtë Perandorisë Osmane
Sulejmian i Dytë (1687-1691)	Reformat e mëdha monetare dhe fiskale rimëkëmbin të ardhurat osmane; në këtë mënyrë mund t'u bëhet ballë shpenzimeve të luftës.		1688-1690 – Pushtimi i përkohshëm austriak i Beogradit dhe pjesëve të tjera të Serbisë.	1690 – Ri-pushtimi osman i Beogradit pasohet nga një shkallë e lartë emigrimi të serbëve nga Serbia Jugore dhe Kosova, për në Sllavoni dhe Hungari.	1688 – Revolucioni i Lavdishëm në Angli, i cili vendosi monarkinë parlamentare. 1689 – Fillon sundimi personal i Pjetrit të Parë (1682-1725) në Rusi.
Ahmeti i Dytë (1691-1695)				1694 – Princi Konstantin Brankoveanu hap Akademinë Mbretërore Greke në Bukuresht; në shekullin e 18-të, një institucion i ngjashëm u krijua në Jashi (Moldavi).	
Mustafai i Dytë (1695-1703)	1695 – Riorganizimi i sistemit të tatimit bujqësor, me futjen e taksës së përhershme bujqësore (e quajtur <i>malikane</i>); sistemi i ri forcon bazën e pushtetit, që përbëhet nga familjet fisnike (ajane) në provinca, të cilat grumbullojnë zotërime të mëdha të trashëgueshme.	1697 – Humbja e betejës së Zentës kundër austriakëve. 1697 – Danilo Petroviç Njegoshi bëhet metropolit i Cetinës (Malit të Zi); nis ndërgjegjësimi gradual për shkëputje nga sundimi osman dhe krijimin e një principate të udhëhequr nga princët-metropolitë të familjes <i>Petroviç Njegosh</i> .			
		1699- Paqja e Karlovicit.	Perandoria Osmane humbet Hungarinë (duke përfshirë këtu Sllavoninë) dhe Transilvaninë, të cilat i kalojnë Perandorisë Habsburgase; Moreja, Lika dhe territore të tjera më të vogla dalmate i kalojnë Venedikut; Podolia i kalon Polonisë dhe Azovi, Ruisë.	Rreth viteve 1700 – Kompozitori Dimitrie Kantemiri (1673-1723), shkruan një libër mbi muzikën osmane, në të cilin përfshin edhe një përmbledhje me 353 pjesë instrumentale.	1700-1721 – Lufta e Madhe Nordike; fitore e madhe e Ruisë ndaj Suedisë në Poltavë (1709). 1701-1714 – Lufta për fronin spanjoll.

Sulltanët osmanë	Proceset politike	Ngjarjet politike dhe ushtarake	Ndryshimet territoriale	Shoqëria dhe kultura	Ngjarjet më të rëndësishme jashtë Perandorisë Osmane
Ahmeti i Tretë (1703-1730)		1710-1711 – Lufta me Rusinë.	Rimerret Azovi.		
	E ashtuquajtura “epoka e tulipanëve” karakterizohet nga risi kulturore dhe përpjekje për reforma të brendshme dhe hapje me Perëndimin, të nxitura nga veziri i	1715-1718 – Lufta me Venedikun dhe Austrinë; osmanët mundën dhe nënshkruajnë Traktatin e Paqes së Pasarovicit.	1715 – Pushtimi i Moresë nga venedikasit.		
	madh Ibrahim pasha Nevshehirli (1718-1730), por kjo periudhë u ndal nga një rebelim i jeniçerëve, i cili i detyroi vezirin dhe sulltanin të linin pushtetin.		1716-1718 – Banati, Serbia Veriore dhe Oltenia (Vllahia Perëndimore) u dorëzohen austriakëve.	1720 – Surnamei-Vehbi tregon për festimet me rastin e synetllëkut të djemve të sulltanit, shkruar nga poeti Vehbi dhe i ilustruar me 137 piktura në miniaturë nga Levni (1673-1736).	
			1722-1725 – Pas kaosit në Persi, pushtohet Gjeorgjia, Azerbajxhani dhe Shirvani.	1727 – Në Stamboll hapet shtypshkronja e parë osmane nga Ibrahim Myteferrika; ajo u mbyll me vdekjen e tij, në vitin 1745.	1722 – Persia pushtohet nga afganët; bie sundimi Sefevid.
			1730 – Perandoria Osmane humbet Azerbajxhanin dhe Shirvanin, që merren nga Nadiri.	1728 – Ndërtohet shatërvani i Ahmetit të Tretë (përpara Pallatit Topkapi).	1726-1730 – Nadiri (shah në vitet 1736-1747) i kthen Persisë shkëlqimin e saj.
Mahmuti i Parë (1730-1754)	Politikat e reformave të kujdeshme, veçanërisht në artileri (veprimtaria e ekspertit francez, kontit të Bonevalit) dhe në zhvillimin urban (ndërtimi i më shumë se 60 shatërvanëve publikë në Stamboll).	1730-1736 - Lufta me Persinë.	Perandoria Osmane humbet Gjeorgjinë.		1733-1738 – Lufta për fronin polak.
		1736-1739 – Me anë të Traktatit të Paqes në Beograd, përfundon lufta me Austrinë dhe Rusinë.	Oltenia i kthehet Vllahisë dhe Serbia Veriore, Perandorisë Osmane; Rusia rimerr Azovin.	Emigrimi i dytë i popullsisë serbe për në Banat dhe në Hungari.	

Sulltanët osmanë	Proceset politike	Ngjarjet politike dhe ushtarake	Ndryshimet territoriale	Shoqëria dhe kultura	Ngjarjet më të rëndësishme jashtë Perandorisë Osmane
		1743-1746 – Lufta me Persinë.		1746 – Princi Kostantin Mavrokordati ndalon me ligj bujkrobërinë në Vllahi; në vitin 1749, ai ndërmerri një reformë të ngjashme në Moldavi.	1740-1786 – Frederiku i Dytë sundon në Prusi. 1740-1748 – Lufta për fronin austriak. 1748 – Monteskjë boton <i>Lesprit des lois</i> . 1751-1780 – <i>Enciklopedia</i> me 35 volume, e botuar në Paris, arritje e madhe e Iluminizmit Europian.
Osmani i Tretë (1754-1757)					1756-1763 – Lufta 7-vjeçare.
Mustafai i Tretë (1757-1774)	Mbas një periudhë të gjatë paqeje dhe përpjekjesh për të qëndruar larg konflikteve europiane, Perandoria Osmane hyn në luftë me Rusinë; kjo luftë do të nxjerrë në pah të gjitha dobësitë e saj të grumbulluara në kohë. Për këtë Perandori nis tashmë faza e rënies së vazhdueshme; pushteti i <i>ajanëve</i> (fisnikëve lokalë) është në rritje, ndërsa autoriteti i qeverisë qendrore, në shumicën e provincave, dalngadalë shpërbëhet.	1768-1774 – Lufta ruso-turke; ushtritë ruse pushtojnë Krimenë, Moldavinë dhe Vllahinë; flota detare ruse mund osmanët në detin Egje, ndërkohë frymëzon disa kryengritje në Greqi dhe në Levant. 1774 – Traktati i Paqes në Kyçyk Kajnarxhik; Rusia përforcon pozitat e saj në bregdetin verior të Detit të Zi dhe bëhet mbrojtëse e nënshtetasve ortodoksë të Perandorisë Osmane.	1774 – Krimeja nuk është më shtet vasal osman.	1766-1767 – Autoritetet osmane ndalojnë veprimtarinë e Peshkopatës së Ohrit dhe Patriarkanës së Pejës; Patriarkana e Kostandinopojës ushtron autoritet fetar mbi të gjithë ortodoksët e Perandorisë Osmane në Europë.	1762-1796 – Katerina II mbretëron në Rusi. 1722 – Ndarja e parë e Polonisë.

Sulltanët osmanë	Proceset politike	Ngjarjet politike dhe ushtarake	Ndryshimet territoriale	Shoqëria dhe kultura	Ngjarjet më të rëndësishme jashtë Perandorisë Osmane
Abdulhamiti i Parë (1774-1789)	Përpjekje për të rivendosur pushtetin ushtarak osman, me ndihmën e ekspertëve perëndimorë (veçanërisht francezë). Gjithsesi, lufta e viteve 1787-1892 nxori në pah dështimin e këtyre përpjekjeve.		1755 – Osmanët i dorëzojnë Bukovinën (Moldavinë Veriperëndimore) Austrisë.	1784 – Rihapet shtypshkronja turke në Stamboll.	1775-1783 – Lufta e popullit amerikan për pavarësi.
			1783 – Rusia anekson Krimenë.		1780-1790 – Jozefi i Dytë mbretëron në Austri.
Selimi i Tretë (1789-1807)	Përpjekjet për reforma administrative, ushtarake, financiare dhe politike. Për shkak të rrëmujave të brendshme dhe opozitës konservatore të jeniçerëve, dështojnë përfundimisht	1787-1792 – Lufta midis Rusisë dhe Austrisë; humbje të mëdha osmane; Revolucioni Francez dhe çështja polake shpëtojnë Perandorinë Osmane nga humbja e territoreve të mëdha.			1787 – Kushtetuta e Shteteve të Bashkuara të Amerikës.
					1793,1795 – Ndarja e dytë dhe e tretë (përfundimtare) e Polonisë
	"Ligji i ri" – <i>Nizam-i xhedid</i> ; kulmi i fuqisë së ajanëve në provinca.	1798-1799 – Fushata franceze në Egjipt dhe Siri. 1798-Kuvendi i krerëve malazezë miraton <i>Kodin e Përgjithshëm dhe të Malësisë</i> .			

